

UNIVERZITA KARLOVA
KATOLICKÁ TEOLOGICKÁ FAKULTA
Ústav dějin křesťanského umění

Jana Černovská

**Náměty na emailem malovaném českém
a středoevropském skle
Období druhé poloviny 16. století až
počátku 18. století**

Bakalářská práce

Vedoucí práce: PhDr. Magdaléna Nespěšná Hamsíková, Ph.D.

Praha 2018

Prohlášení

1. Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
2. Prohlašuji, že práce nebyla využita k získání jiného titulu.
3. Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna pro studijní a výzkumné účely.

V Praze dne 22. 6. 2018

Jana Černovská

Bibliografická citace

Náměty na emailem malovaném českém a středoevropském skle [rukopis] : Období druhé poloviny 16. století až počátku 18. století: bakalářská práce / Jana Černovská; vedoucí práce: Magdaléna Hamsíková Nespěšná. -- Praha, 2018. -- 93 s.

Anotace

Cílem bakalářské práce je zmapovat širokou škálu námětů na emailem malovaném skle v českém a středoevropském prostředí od druhé poloviny 16. století do počátku 18. století, a to zejména na velkých válcových číších, tzv. humpenech. Na konkrétních příkladech z významných českých i světových sbírek jsou charakterizovány jednotlivé náměty či jejich skupiny, od předmětů určených pro nejvyšší reprezentaci až po běžnější výrobky měšťanského prostředí. Práce se také pokouší vysledovat funkci nádob v souvislosti s užívanými náměty. Pozornost je zároveň věnována ornamentálním motivům na malovaném skle, prováděným často rytinou diamantovým hrotem. Jako inspirační zdroj sloužily malířům a rytcům dobové i starší grafické listy, proto se práce věnuje také těmto předlohám, které jsou komparovány s konkrétními náměty na skle.

Klíčová slova

České renesanční sklo, humpen, malba, email, námět, inspirační zdroj

Abstract

Motifs on Bohemian and Central European enameled glass. From the second half of the 16th century until the the beginning of 18th century.

This Bachelor's thesis attempts to map out a broad range of motifs painted on glass using enamel within the Bohemian and Central European milieu in the period from the mid 16th until the early 18th century. Specific attention is paid to large cylindrical goblets, the so-called Humpens. By means of concrete examples from significant Czech and foreign collections – including items intended for representative purposes as well as objects commonly used by the middle class – individual motifs or groups of motifs are identified. The thesis aims to define the function assigned to these vessels depending on the decorative theme used. The author also focuses on ornamental motifs featured on painted glass that were frequently engraved using a diamond point. To make them,

painters and engravers drew their inspiration from period prints and prints from the preceding era. For this reason, these original prints are studied as well, and subsequently compared to the specific motifs used on the glass.

Keywords

Bohemian renaissance glass, humpen, painting, enamel, motif, source of inspiration

Počet znaků (včetně mezer): 106337

Poděkování

Ráda bych poděkovala PhDr. Magdaléně Nespěšné Hamsíkové, Ph.D. za vedení a cenné připomínky v průběhu zpracování této práce.

Poděkování patří také ředitelce Uměleckoprůmyslového musea v Praze PhDr. Heleně Koenigsmarkové za poskytnutí možnosti věnovat se danému tématu a všem kolegům za trpělivost a shovívavost v uplynulých letech.

V neposlední řadě bych ráda za podporu a pochopení poděkovala své rodině, zvláště pak mamince Heleně Brožkové, která mi po celou dobu byla největší oporou a cenným konzultantem.

Obsah

Úvod.....	7
Přehled literatury.....	9
1. Stručný přehled sklářské výroby.....	12
1.1. Výroba a sklářská střediska v Čechách a na Moravě.....	12
1.2. Typologie nádob a technika malby.....	14
1.3. Náměty a okruhy objednavatelů.....	16
2. Náměty určené pro nejvyšší reprezentaci.....	19
2.1. Náměty s říšským orlem.....	19
2.2. Náměty s trůnícím císařem a kurfiřty.....	21
2.3. Náměty s císařem a kurfiřty na koních.....	22
3. Biblické náměty.....	24
3.1. Starozákonní náměty.....	24
3.2. Mariánské a christologické náměty.....	25
3.3. Náměty s apoštoly a evangelisty.....	29
3.4. Náměty s postavami mučedníků.....	31
4. Alegorické náměty.....	32
4.1. Alegorie Ctností a Neřestí.....	32
4.2. Stupně stáří.....	33
4.3. Moralizující a satirické náměty.....	34
4.4. Bajky a Obrácený svět.....	36
5. Lovecké náměty.....	38
6. Náměty cechů a řemesel.....	40
7. Žánrové náměty.....	42
7.1. Taneční a hudební náměty.....	42
7.2. Pijácké náměty.....	43
7.3. Jezdecké náměty.....	44
7.4. Náměty s ženskými a mužskými portréty.....	44
8. Heraldické a rodinné náměty.....	46
8.1. Zásnubní a svatební číše s aliančními znaky.....	46
8.2. Zásnubní a svatební číše s postavami.....	47
8.3. Náměty s portréty rodin.....	47
9. Reformační náměty.....	48
10. Ornament.....	50
Závěr.....	51
Seznam použitých zkratk.....	53
Seznam literatury.....	54
Seznam obrazové přílohy.....	57

Úvod

České renesanční sklářství se široce rozvíjí až v poslední čtvrtině 16. století, a to díky hospodářskému rozmachu po nástupu Habsburků na český trůn v roce 1526. Těsnější kontakty s katolickou jižní Evropou přinesly intenzivnější pronikání kulturních vlivů italské renesance, které pochopitelně zasáhly i sklářskou výrobu. Zejména benátské vzory přinesly množství nových dekoračních technik, z nichž se nejlépe uplatnila malba emailovými barvami, jejíž obliba přetrvala až do 18. století.

Cílem předkládané bakalářské práce je vytvoření základního uceleného přehledu nejčastějších námětů na emailem malovaném skle období renesance a počátku baroka v českém prostředí. Pozornost je však věnována i okolním regionům, neboť díky časté migraci sklářů i malířů a shodným námětům i značné stylové jednotě je mnohdy těžké určit místo vzniku. Na renesančním skle se dobře uplatňovala i výzdoba rytinou diamantovým hrotem, která přejímala shodná námětová schémata, proto jsou zde uváděny i tyto předměty. Malíři i rytci skla byli většinou pouhými řemeslníky a jako předlohy využívali dobové i starší grafické listy. Práce se proto snaží ke konkrétním námětům dohledat tisky, které mohly být dekoratérům přímým zdrojem, případně volnou inspirací.

Zpracovaný přehled námětů by pak měl být podkladem pro případnou navazující magisterskou diplomovou práci, která by se zaměřila na emailem malované sklo v kontextu dobové kultury a ve vztahu k dalším oborům umění.

Úvodní stať představuje stručný přehled vývoje sklářské výroby od 16. století na českém území a působení sklářských rodin na šlechtických a církevních panstvích. České renesanční sklářství bylo nesmírně bohaté i v tvarosloví stolního nádobí, proto je zde krátce zmíněna i typologie skleněných nádob ve vztahu k jednotlivým skupinám objednavatelů a uživatelů. V další části je pak nastíněn přehled námětů a jejich uplatnění v různých společenských vrstvách.

V samostatných kapitolách jsou postupně formálně rozebrány jednotlivé skupiny námětů, případně motivy z nich redukováné. Ty jsou pak komparovány s grafickou předlohou, pokud bylo možné ji dohledat. Přehled je koncipován od námětů určených k nejvyšší reprezentaci, přes biblické, alegorické, společenské až po satirické a žánrové výjevy, zmíněny jsou i motivy heraldické. Práce se věnuje rovněž malovaným a rytým ornamentálním prvkům doplňujícím hlavní náměty na skle a jejich srovnání s grafikami, které mohly sloužit jako předlohy.

Soupis se snaží postihnout co nejširší škálu námětů na českém renesančním malovaném skle, pozornost je však soustředěna zejména na ty motivy, které se dochovaly ve více exemplářích.

Většina uváděných námětů je ilustrována na sklech pocházejících ze sbírek významných evropských i světových muzeí, nejpočetněji je zastoupena skupina předmětů ze sbírky historického skla Uměleckoprůmyslového musea v Praze. Inventární čísla jsou uváděna pouze v seznamu obrazové přílohy u předmětů ze sbírek UPM, u nichž není citována literatura.

Přehled literatury

Dobové prameny k historii sklářství pro sledované období nejsou v centrálních archivech příliš zastoupeny, s výjimkou několika zmínek v moravských zemských deskách.¹ Důležitým vodítkem jsou však např. účty z archivů šlechtických panství, zejména pak z rožmberských hutí z let 1610-1611.² Dále pak účty z roku 1602 z braniborské sklářské huti Gremnitz, kde působili čeští skláři, publikované ředitelem Kunstgewerbemuseum v Berlíně Robertem Schmidtem roku 1914.³

Z dobových tištěných pramenů je třeba zmínit dílo Geografa Agricoly *De metalis libri XIII*, vydané v Basileji r. 1556, zabývající se však především technologií výroby skla a také kázání jáchymovského kněze Johanna Mathesia *Sarepta oder Bergpostil* z r. 1562, který zmiňuje rovněž postupy při výrobě. Dnes již zaniklé české městské, církevní a šlechtické archivy pak zpracoval František Mareš v knize *České sklo* v r. 1893.

Obširně se problematikou emailu malovaného středoevropského skla zabýval Robert Schmidt v publikaci *Das Glas* z roku 1912.⁴ Schmidt podává podrobný přehled jednotlivých sklářských oblastí, technologie výroby, rafinačních postupů i typologie námětů, které ilustruje na ukázkách z berlínského muzea, zmiňuje ale také další exempláře z evropských sbírkových institucí. Množství dílčích vydaných prací souvisí se sbírkami skla Uměleckoprůmyslového muzea v Praze, Severočeského uměleckoprůmyslového muzea v Liberci a dalšími českými muzejními institucemi. Kapitoly zpracovávající emailovou malbu nalezneme u Františka X. Jiříka⁵ nebo Gustava E. Pazaura⁶ Sklářským rodinám působícím v severních Čechách se věnoval zakladatel jabloneckého muzea Karl R. Fischer⁷

Novodobější literatura se emailovou malbou na skle příliš intenzivně nezabývá. Ve většině případů se jedná pouze o kapitoly, které jsou součástí větších chronologických celků. Pro otázky emailové malby proto dodnes nejzásadnější zůstává kniha *German*

---

¹Olga DRAHOTOVÁ (ed): Historie sklářské výroby v českých zemích. Díl 1. Od počátků do konce 19. století. Praha 2005, 157.

²František MAREŠ: *České sklo*, Praha 1893.

³Robert SCHMIDT: *Brandenburgische Gläser*, Berlin 1914.

⁴Robert SCHMIDT: *Das Glas*, Berlin 1912.

⁵František Xaver JIŘÍK: *Kniha o skle*. Praha 1934; idem: *České sklo*. Praha 1934.

⁶Gustav Edmund Pazaur: *Die Gläserammlung des Nordböhmische Gewerbemuseums in Reichenberg*. Leipzig 1902.

⁷Karl R. FISCHER: *Die Schürer von Waldheim*. Prag 1924.

Enameled Glass německého badatele Axela von Salderna vydaná roku 1965.⁸ Samotný název je poněkud zavádějící, neboť Saldern do oblasti bádání logicky zahrnuje i střediska sklářské výroby ve Slezsku a v Čechách, a to zejména české Krušnohoří a sklářské hutě na rožmberských panstvích v jižních Čechách. Saldern v obsáhlé úvodní studii podrobně mapuje nejen technologii a jednotlivá střediska výroby, ale důkladně se zabývá i samotnými náměty. Jejich vývojem od jednoduchých ornamentálních dekorů, navazujících na předlohy v benátském skle 15. a 16. století, přes zdobené nádoby vrcholného období 16. a první poloviny 17. století až po zlidovělý „úpadek“ 18. století. Zde je třeba zmínit také poznámkový aparát, kde Saldern ke každému námětu přikládá podrobný výčet institucí, v jejichž sbírkách se podobné předměty nacházejí. Saldern také představuje některé grafické listy, které malbě na sklo sloužily jako předlohy, ať již více či méně přesně kopírované nebo častěji k volnějšímu zpracování daného námětu. Samostatnou část publikace tvoří obsáhlý katalog sbírky středoevropského emailem malovaného skla ze sbírek The Corning Museum of Glass. Více než padesát let stará publikace zůstává dodnes nepřekonanou a většina badatelů z ní nadále čerpá, jako např. *Sächsisches Glas* německé badatelky Sabine Baumgärtner, vydané roku 1977,⁹ která se zabývala problematikou vztahu mezi českým sklářstvím a saským Krušnohořím. Soustavněji se danou tématikou zabývala dlouholetá kurátorka UPM Olga Drahotová, která je představila v několika publikacích a článcích. Zde je třeba zmínit *Evropské sklo*, vydávané od roku 1985 v několika jazykových mutacích. Drahotová zde přináší přehled o pohybu jednotlivých rodin sklářů a malířů i základní informace o rozmanitosti námětů na českém renesančním skle.¹⁰ Pouze stručný katalog sbírky emailem malovaného skla přináší Olga Drahotová spolu s Dagmar Hejdovou v katalogu sbírek skla UPM *České sklo I.*¹¹ V roce 1997 podrobně zpracovali kolekci emailem malovaného skla Catherine Hess a Timothy Husband v katalogu sbírky evropského skla J. Paul Getty Museum¹². Z nejnovější české odborné literatury je třeba zmínit mimořádně obsáhlou Historii českého sklářství kolektivu autorů pod editorským vedením Olgy Drahotové z roku 2005.¹³ Zde je renesanční sklářské výrobě věnována obšírná kapitola kolektivu autorů,

---

⁸ Axel von SALDERN: *German Enamel Glass. The Edwin J. Beinecke Collection and Related Pieces.* New York 1965.

⁹ Sabine BAUMGÄRTNER: *Sächsisches Glas. Die Glashütten und Ihre Erzeugnisse.* Wiesbaden 1977.

¹⁰ Olga DRAHOTOVÁ: *Evropské sklo*, Praha 1985.

¹¹ Olga DRAHOTOVÁ/Dagmar HEJDOVÁ: *České sklo I. Sklo období středověku a renesance 13. století–1. polovina 17. století*, Praha 1989.

¹² Catherine HESS/Timothy HUSBAND: *European Glass in The J. Paul Getty Museum.* Los Angeles 1997.

¹³ DRAHOTOVÁ 2005.

kteřá představuje přehled vývoje renesančního skla s hlavními středisky, technologií výroby a typologií skel a zejména závěry dosavadních archeologických průzkumů. Námětům na skle se však publikace věnuje spíše okrajově. V posledních letech byla také emailem malovaná skla ze sbírky UPM publikována ve velkorysých katalogích zahraničních putovních výstav.¹⁴

Neméně důležité jsou publikace věnované významným soukromým sbírkám, v dnešní době již mnohdy rozprodaným: sbírku Fritze a Mary Biemannových zpracoval Axel von Saldern spolu s Brigitte Klesse,¹⁵ sbírku Hanse Cohna, která je dnes z větší části uložena v Los Angeles County Museum of Art, zpracoval Axel von Saldern.¹⁶ Dnes již bývalou sbírku Helfrieda Kruga zpracovala Brigitte Klesse,¹⁷ která se problematikou emailem malovaného skla dlouhodobě zabývala ve spolupráci s von Saldernem. Americkou sbírku Ernesto Wolfa, dnes uloženou ve Stuttgartu zpracovala Brigitte Klesse spolu Hansem Mayrem.¹⁸ Roku 2008 vydal vídeňský sběratel Rudolf Strasser katalog věnovaný vlastní sbírce skla *Licht und Farbe*.¹⁹ Dnes je tato sbírka uložena v Kunsthistorischesmuseum ve Vídni. I zde se však vždy jedná pouze o větší či menší konvoluty v rámci budovaných sbírek skla.

Českému renesančnímu sklu se věnuje také Miloš Vavřička ve své bakalářské práci *České sklo doby renesanční*.²⁰ Práce shrnuje českého sklářství období renesance – vývoj, technologické a rafinační postupy, typologii skla a námětů. V několika kapitolách přináší Vavřička výčet figurálních i abstraktních motivů na skle, které ilustruje s podrobným katalogem na vybraném souboru předmětů ze sbírky skla UPM. Velmi podrobně se věnuje zejména drobným ornamentálním vlysům, které doplňuje množstvím kreseb. Vavřička se také pokouší doplnit chybějící terminologii ornamentů na skle.

---

¹⁴ Jan SCHÖTTNER (ed): *The Radiance of Stillness and Motion: Bohemian Glass from the Collection of the Museum of Decorative Arts in Prague*. (kat.výst.). Tokio 2014.

Helena BROŽKOVÁ (ed.): *Masterpieces of Glass from the Collection of the Museum of Decorative Arts in Prague*. (kat.výst.). Šanghaj 2014.

¹⁵ Brigitte KLESSE/Axel von SALDERN: *500 Jahre Glaskunst. Sammlung Biemann*. Zürich 1978.

Sbírka byla v roce 2007 rozprodána v aukční síni Sotheby's a pouze malý zlomek zakoupily veřejné instituce.

¹⁶ Axel von SALDERN: *Glas von der Antike bis zum Jugendstil. Sammlung Hans Cohn*. Los Angeles/Cal., Mainz am Rhein 1980.

¹⁷ Brigitte KLESSE: *Glassammlung Helfried Krug*, Bonn 1973.

¹⁸ Brigitte KLESSE/Hans MAYR: *European Glass 1500–1800: The Ernesto Wolf Collection*. Wien 1987.

¹⁹ Rudolf STRASSER: *Sächsisches Glas. Die Glashütten und Ihre Erzeugnisse*. Wien 2008

²⁰ Miloš VAVŘIČKA: *České sklo doby renesanční*. (bakalářská práce na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy). Praha 2006.

1. Stručný přehled sklářské výroby

1.1. Výroba a sklářská střediska v Čechách a na Moravě

V období 15. a 16. století bylo nejdokonalejším sklem v Evropě sklo benátské, které soudobou výrobu v jiných oblastech převyšovalo jak po technologické, tak po umělecké stránce. Benátská sklovina byla křišťálově čirá i barevná a díky svému složení i velmi tvárná. Benátčané užívali sodno-vápenaté sklo, které pomalu chladne, a proto umožňovalo složité hutní tvarování a vyvážené proporce opírající se o antickou tradici. Zaváděli řadu nových dekoračních technik, ve střední Evropě do té doby neznámých, jako emailovou malbu, nevypalovanou malbu pryskyřičnými barvami či rytinu diamantovým hrotem. Obliba benátského skla na evropských dvorech vedla k pokusům o výrobu v benátském stylu za účasti italských sklářských mistrů. Šlo však jen o krátkodobé úspěchy, neboť dovoz surovin z Itálie byl příliš složitý a drahý. K nejzdařilejším pokusům docházelo v tyrolském Hallu od roku 1534 a později v Innsbrucku, kde se souhlasem benátské vlády v letech 1570-1592, pracovali italští sklářští mistři pro arciknížete Ferdinanda Tyrolského.²¹ Tyto pokusy příznivě ovlivnily tvorbu středoevropských sklářů, kteří technologické a stylové impulsy aplikovali na technologii vycházející z místních tradic a možností. Středoevropské draselno-vápenaté sklo, na rozdíl od benátského, chladne velmi rychle a neumožňuje tedy tak složité hutní tvarování. Z toho důvodu se zde tvarosloví období renesance omezuje spíše na jednodušší nádoby – holby, džbány, pohárky a zejména velké válcové číše.

České renesanční sklářství se rozvíjí až v průběhu poslední čtvrtiny 16. století v souvislosti s rozmachem hospodářského podnikání na šlechtických panstvích díky snaze využívat dostupných přírodních zdrojů. V horských oblastech severních Čech se kromě plátenictví podnikalo právě ve sklářství, a to především na panstvích pánů ze Salhausenu, Smiřických, Berků z Dubé a Vartenberků. V jižních Čechách zakládali sklářské hutě na svých panstvích páni z Hradce a Rožmberkové. Na Moravě pak rozvoj sklářství podporovali páni ze Žerotína, z Vrbna, ze Zástřizel, z Pernštejna a také olomoučtí biskupové, ve Slezsku biskupové vratislavští.²² Na rozmach českého sklářství, zejména v severozápadních oblastech, zapůsobila ještě další příznivá okolnost. Potřeby rozvinutého hornictví v sousedním saském Krušnohoří zvýšily po roce 1500

---

²¹ Václav ŠTĚPÁN: Renesanční sklářství v Čechách a na Moravě v evropském kontextu a nejvýznamnější střediska výroby. In: DRAHOTOVÁ 2005, 133.

²² Ibidem, 134.

ceny dřeva natolik, že téměř zastavily rozvoj tamní sklářské produkce. Členové rozvětvených sklářských rodin proto hledali uplatnění jinde, a to zejména v severních Čechách, Slezsku a Kladsku.²³ Předními reprezentanty této migrační vlny v 16. století se staly rodiny Preusslerů, Schürerů, Friedrichů, Wanderů, Schindlerů a dalších ze Saska, ale i z oblastí středního Německa a Bavorska. Nejvýznamnějšího postavení dosáhli Schürerové ze saského Aschenbergu, kteří v Čechách zakládali hutě, kupovali je a opět prodávali. První sklárnu založili roku 1530 ve Falknově na sloupském panství Berků z Dubé, následovala huť v Krompachu na zákupském panství, huť u Zásady a Rejdice v Jizerských horách. Před rokem 1562 založili sklárnu v Rokytnici v Krkonoších a poté pronikli i na Šumavu, na Moravu a do Slezska. Po falknovské huti byla druhou nejdůležitější schürerovskou sklárnou nejspíše huť v Broumech na křivoklátském panství založená roku 1599. Celkem vlastnili Schürerové na českém území na dvacet hutí. Členové významné rodiny Preusslerů ze saského Marienburgu a Heidelbachu přišli roku 1545 do Orlických hor, kde v Deštném založili první sklárnu. Následovala huť ve Vítkovicích v Krkonoších roku 1606 a konečně roku 1617 obnovili či založili nejdůležitější slezskou huť ve Schreiberau. Preusslerové byli činní i v Rejdicích v Jizerských horách a v Zejbiši na Šumavě. Uplatňovali se nejen jako vynikající huťmířtí a skláři, ale také jako malíři a později i rytci skla.²⁴

V rámci „kolonizace“ českého prostoru se významně uplatnili také Friedrichové, kteří jsou již roku 1504 zmiňováni v Chřibské na českokamenickém panství. Roku 1545 založili huť v Kindelsdorfu ve Slezsku na panství benediktinského kláštera v Křešově a v roce 1575 huť Sauershau na schaffgotschkém panství Kynast. Reputace huťmistra Martina Friedricha z Chřibské vedla roku 1602 k pozvání braniborským kurfiřtem k založení huti v Grimnitz²⁵ a roku 1605 také k založení huti v královské oboře v Praze. V jižních Čechách byly zcela logicky nejlepší sklárny na panstvích pánů z Hradce a Rožmberku, kteří v 16. století stáli na špičce české feudální společnosti. V letech 1564 a 1578 jsou zmiňovány hutě v Senotíně a Žíci, které dodávaly sklo na zámek v Jindřichově Hradci. O něco málo později byla založena na rožmberském novohradském panství sklárna nad Vilémovou horou, poprvé zmiňovaná roku 1589²⁶. Sklárna zanikla na počátku třicetileté války, ale již v roce 1623 činnost obnovili noví

---

²³ ŠTĚPÁN 2005, 134.

²⁴ BAUMGÄRTNER 1977, 55.

²⁵ MAREŠ 1893, 166–170.

²⁶ ŠTĚPÁN 2005, 135.

majitelé panství Buquoyové stavbou hutě u Hojné vody.²⁷ Její zakladatel Hans Waltguny je kolem roku 1620 zmiňován jako skelmistr na císařském dvoře a později zakládá i vynikající sklárnu v Reichenau na Vitorazsku. Migrace sklářů mezi jihočeskými hutěmi a hutěmi v Horním Rakousku a Bavorku je v 16. století dobře doložená, podobně jako migrace v oblastech Krušnohoří a severních Čech. Na obou stranách hranic se objevují jména příslušníků rozvětvených sklářských rodin. Na Moravě patřili k předním podporovatelům sklářství páni ze Žerotína, kteří roku 1529 povolili zřízení sklárny v Janovicích na panství Rabštejn. Páni z Vrbna založili postupně několik hutí na svém bruntálském panství, poté výrobu rozšířili ještě na počátku 17. století na panství Branná. Důležitými středisky výroby skla na Českomoravské Vysočině byla panství Pernštejnů. Na Moravě se výrazně uplatnila rodina Schürerů ve službách olomouckých biskupů.²⁸

1.2. Typologie nádob a technika malby

Renesanční způsob života, který přinášel uvolňování přísných mravů a poskytoval větší příležitost ke společenským radovánkám, nabízel široké uplatnění pro jednoduché i reprezentační sklo. Ve skupině skel, která jsou jádrem této práce, se od druhé poloviny 16. století vyskytují dvě převládající formy číší – humpenů, Jsou to tzv. vilkumy obrovských rozměrů²⁹ (uvést míry), válcovitého nebo kónického tvaru, s přitaveným žebrem místo podstavce, příp. na duté zvonovité foukané nožce. O těchto nádobách se zmiňuje Mathesius jako o „*bláznivých nestvůrných obřích vitacích sklenicích, které se mohou sotva zdvihnout*“³⁰ Druhým základním typem byly vzhůru se rozšiřující číše na foukané noze navazující na benátské vzory. Jejich rozměry byly výrazně menší, než tomu bylo u vilkumů. Kupa těchto nádob byla někdy téměř válcová, ale zpravidla se silně kónicky zužovala k nožce, která byla většinou oddělena nataveným páskem skloviny a měla opačné kónické rozšíření než tělo nádoby.³¹ Dalším typem pak byly úzké válcové číše na nízké kónické noze, pro které se v odborné terminologii vžil německý název Stangenglas a byly oblíbené zejména v německých zemích. Od konce 16. století se ve větší míře vyráběly nádoby s uchem, holby, džbány či korbele, často s cínovým víkem. Džbány byly většinou baňatého tvaru, se skleněným přitaveným uchem tvaru písmene C nebo J. Některé exempláře měly cínové víko, stejně

²⁷ Helena BROŽKOVÁ (ed.): Buquoyové sklo v Čechách 1620–1851. (kat.výst.). Praha 2002, 10.

²⁸ ŠTĚPÁN 2005, 136.

²⁹ Vitací číše měly obvykle obsah 2–3 litry, jsou však známy i nádoby o obsahu 5 litrů.

³⁰ Johannes MATHESIUS: Sarepta oder Bergpostil I.-II. Praha 1975, nepag.

³¹ Dagmar Braunová: Renesanční a barokní emailované sklo, Plzeň 1978, 10.

tak skleněné dno mohlo být opatřeno kovovou montáží. Holby a korbele byly nejčastěji válcovité či méně i více kónické. Od 17. století se vedle nápojového skla objevují také čtyř i vícehranné láhve opatřené cínovým šroubovitým uzávěrem. Typologii tvarů doplňují mírně kónické číšky s vytaženým okrajem a nepříliš početné poháry na vyšší kónické noze, případně poháry na nízké noze se stupňovitě utvářenou kupou. Oblíbené byly rovněž drobnější nádoby s přivěšenými kroužky nebo různými natavenými ozdobami po obvodu. Vedle nápojového skla byla rozšířena i výroba menších plochých misek a talířků. V našem prostředí se naopak téměř nevyskytují hlubší misky a velké ploché talíře, v benátském skle zcela běžné.³²

Vedle čirých lehce našedlých, nažloutlých a nazelenalých nádob se v českém renesančním sklářství objevují nové barevné skloviny, odrážející dobovou zálibu v sytých barvách. Objevují se skla kobaltově modrá, opakní bílá a světle modrá, vzácněji manganově fialová a skla barvy červeného pečetního vosku. Bezespору největší byla produkce sytě modrého skla, které vznikalo na obou stranách Krušných hor a k jehož barvení se užívala šmolka vyráběná z důlního odpadu. Vynálezcem kobaltového skla byl Christoph Schürer, od roku 1540 majitel Soví huti u Nejdku. Šmolka však byla dodávána i do vzdálenějších skláren ve Falknově na panství Berků z Dubé nebo do Rejdic v Jizerských horách, pravděpodobně i do hutí na jihočeských panstvích. Právě menší nádoby se často vyráběly z tohoto modrého skla, a to především v období od devadesátých let 16. století až do třicetileté války.³³ Vedle reprezentačního i běžnějšího stolního nádobí se v druhé polovině 16. století objevují také emailem malované okenní terče, které připomínaly např. finanční dar donátora kostelu. Objednavateli však byli i měšťané, městské instituce a měšťanské korporace.³⁴

V dekoračních technikách v českém sklářství tohoto období dominuje malba emailovými barvami, která se po polovině 16. století rychle ujala a široce rozvinula. Tato technika se do Evropy dostala díky kontaktům Orientu se středomořskými oblastmi, kde si ji osvojili benátská výrobcí skla. Jedná o specifický sklářský způsob rafinace, neboť barvy nanášené na povrch skla se vypalují v peci.³⁵ K barvení se používají hlavně kysličníky kovů smíchané s práškem lehce tavitelné skloviny. Způsob malby emailem zmiňuje již mnich Theophil z Helmerhausenu ve spisu *Diversarum*

---

³² DRAHOTOVÁ 2005, 162–169.

³³ Olga DRAHOTOVÁ / Dagmar HEJDOVÁ: Sklo období středověku a renesance 13. století - 1. polovina 17. století, Praha 1989, 54.

³⁴ DRAHOTOVÁ 2005, 140.

³⁵ František X. JIŘÍK: Kniha o skle, Praha 1934.

*atrium schedula*³⁶ Nejstarším písemným dokladem o výrobě emailem malovaného skla v Čechách je žádost habsburského místodržitele Ferdinanda Tyrolského z roku 1561 adresovaná Sigmundu Berkovi z Dubé, majiteli sloupského panství, aby obstaral „*Etlich Glaswerch zum ausbrennen nach vogesandtem Mustern*“, tedy sklo s vypalovanou malbou emailovými barvami podle zaslaných předloh³⁷. Z toho vyplývá, že počátky malby emailem na našem území musíme nejspíše hledat v schürerovské huti ve Falknově. Pro sklo malované vypalovanými barvami je typická živá barevnost, přestože malíři využívali poměrně omezenou škálu základních barev. Českým výrobkům dominují zelená, modrá, žlutá a červená, doplněné bílou barvou, kontury byly prováděny černou. Od poslední třetiny 17. století se také objevuje malba pouze bílou a modrou nebo bílou a černou na způsob grisaille.

1.3. Náměty a okruhy objednavatelů

Hlavním objednavatelem luxusního skla, nejen malovaného vypalovanými emailovými barvami, ale i na studeno nebo rytého diamantovým hrotem, byla zejména vysoká šlechta. Sklo se dobře vyjívalo při společenských událostech, jako byly zasnuby, svatby, křtiny, pohřby či lovy, ale také při návštěvách členů panovnických rodin a zahraničních hostů. Příslušníci významných šlechtických rodin se navzájem obdarovávali při různých příležitostech výrobky z produkce vlastních skláren i předměty objednanými z ciziny. Ale pilo se a hodovalo i v měšťanském prostředí, na schůzích cechovního představenstva i při úředních jednáních soudů, zapíjely se uzavřené obchody apod. Náměty emailové malby tedy odpovídají dobovému prostředí a stylu života konzumentů. Nejvyšší reprezentaci sloužily vilkumy³⁸, jež se při slavnostech nabízely vzácným hostům. Při oficiálních příležitostech se připíjelo z číší s říšským orlem a znaky stavů nebo s postavami císaře a sedmi kurfiřtů, které podtrhovaly jednotu říše římské, ale zároveň zdůrazňovaly důležitost českého krále. Vilkumy sloužily často pouze k prvnímu přípitku a jejich užití symbolizovalo oslavu přátelství. Zcela specifický účel mělo připíjení při zvláštních pijáckých ceremoniích pořádaných v rámci tradice pijáckých družin (Willkomm), o kterých máme doklad v podobě pijácké knihy Ferdinanda II. ze zámku Ambras. Účastník zábavy musel na

---

³⁶ Erhard BREPOHL: Theophilus Presbyter und das mittelalterliche Kunsthandwerk. Band I. Malerei und Glas. Wien 1999, 156.

³⁷ Erich EGG: Die Glashütten zu Hall und Innsbruck im 16. Jahrhundert. Tiroler Wirtschaftsstudien 15. Innsbruck 1962, 74.

³⁸ Název je odvozen od německého willkommen.

uvítanou vypít pohár vína, pokud se mu to nepodařilo, vypil další dávku navíc – pokutu. Po vykonané pijácké zkoušce se účastník zapsal zábavným výrokem do knihy hostů.³⁹ Zde je třeba zmínit, že na Ambrasu se k tomuto účelu užívalo pohárů od benátských sklářů o menším obsahu, než jsou české humpeny, což bylo dáno rozdílnými pijáckými zvyklosti. Z tří svazků ambraské knihy je patrné, že častými hosty byli i čeští aristokraté např. Griespekové, Trčkové, Lobkovicové či Rožmberkové. Právě Petr Vok z Rožmberka vedl obdobnou pamětní knihu na svém bechyňském zámku v letech 1573–1576.⁴⁰

V 16. století, kdy grafika povýšila na oblíbené a velmi rozšířené médium, byla považována za výsostné umění, jemuž se intenzivně věnovali mnozí přední malíři. Byla také nejen objektem sběratelským, ale sloužila zároveň mnoha řemeslníkům k přenášení oblíbených a závazných témat na nejrůznější materiály, včetně skla. V našem prostředí se nejčastěji setkáváme s předlohami Dürerových následovníků, tzv. Kleinmeisterů, jako byli Virgil Solis, Hans Sebald Beham nebo Jost Amman.⁴¹ Při oslavách a hostinách se používaly nádoby s alegorickými, satirickými, loveckými či bajkovými náměty, které navazovaly na dobové grafické listy Josta Ammana, Virgila Solise, Hanse Burgmaira a dalších.⁴² Početné byly i náměty náboženské ze Starého a Nového zákona (Adam a Eva, Obětování Izáka, Daniel v jámě lvové, Vraždění neviňátek, Poslední večeře, Zmrtvýchvstání, Apoštolové, Evangelisté apod.), kterým jako předlohy sloužily ilustrované bible nebo drobná devoční grafika.

Cítění českého protestantského prostředí odpovídaly spíše moralizující alegorie Ctností a Neřestí nebo Stupňů stáří, ale pochopitelně také četné starozákonní výjevy.⁴³ Není bez zajímavosti, že se téměř nevyskytují náměty mytologické, přestože v období renesance byla tato témata nesmírně oblíbená. Spíše ojedinělé jsou také v malbě na skle veduty. Společenskou atmosféru 16. století přibližují portréty, kostýmní figury, tančící páry, hudebníci, pijáci, hráči či vojáci. Od konce 16. století přibývají také pracovní

---

³⁹ Thomas KUSTER: kat.č. VII/33 Ambraská pijácká kniha v katalogu Blanka KUBÍKOVÁ/Jaroslava HAUSENBLASOVÁ/Sylva DOBALOVÁ: Arcivévoda Ferdinand II. Habsburský. Renesanční vladař a mecenáš. Mezi Prahou a Innsbruckem. (kat.výst.). Praha 2017.

⁴⁰ Eva LUKÁŠOVÁ/Lukáš HYŤKA/Olga KLAPETKOVÁ: Podoby a příběhy. Portréty české renesanční šlechty. (kat.výst.). Kroměříž 2017. Více k tématu také Václav BŮŽEK: Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů (Ambras – Bechyně) in: Václav BŮŽEK/Pavel KRÁL (edd.): Slavnosti a zábavy na dvorech a v renesančních městech raného novověku. Opera Historica 2000, č.8, 137–161. České Budějovice 2000.

⁴¹Více: Jan SALAVA: Rodová a osobní prezentace Zachariáše z Hradce v zámecké rezidenci v Telči. (diplomová práce na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy). Praha 2011, 16–20.

⁴² DRAHOTOVÁ 1985, 84.

⁴³ Ibidem, 85.

náměty, které dokládají pronikání skla do měšťanských vrstev.⁴⁴ Oblíbené byly číše se znaky urozených manželů nebo snoubenců, v měšťanském prostředí číše zásnubní nebo svatební s postavami dámy a pána.⁴⁵ „Hlavní náměty“ na nádobách byly často doprovázeny ornamentálním dekorem, který byl rovněž přebírán z grafických předloh, i když ve značně redukované podobě. Velká plocha pláště humpenů také dobře sloužila doprovodným textům, ať již vysvětlujícím, jako v případě reprezentativních číší s císařem a kurfiřty nebo žertovným u číší s žánrovými výjevy.

---

⁴⁴ DRAHOTOVÁ 2005, 141.

⁴⁵ Ibidem, 142.

2. Náměty určené pro nejvyšší reprezentaci

Nádoby sloužící nejvyšší reprezentaci lze rozdělit do tří základních skupin: číše s říšským orlem tzv. Reichsadlers humpeny, číše s císařem na trůně a stojícími kurfiřty a číše s císařem a kurfiřty na koních. Všechny tři zmíněné typy propagovaly a symbolizovaly jednotu středoevropských států, zároveň byly i vyjádřením loajality majitele k vládnoucímu domu Habsburků a byly oblíbené v celé střední Evropě.⁴⁶

2.1. Náměty s říšským orlem

Ideální obraz říše římské jako jednotného celku vznikl již na konci 15. století za vlády Maxmiliána I. Soudržnost říše byla symbolizována 56 znaky zástupců jednotlivých stavů, jež nese dvouhlavý orel na křídlech a nalezneme je např. v iluminovaném rukopisu *Chronik Heinrich van Beeck* z roku 1472. Obdobné vyobrazení je také v *Die Chronik van der hilliger Stat na(n) Coelle(n)* Johanna Koelhoffa z roku 1499, známé jako *Kölnische Chronik*.⁴⁷ Malíři skla užívali jako předlohy grafické listy Hanse Burgkmaira (1510), mistra H (1511) nebo Nickela Nerliche (cca 1571), které na ilustrace z *Kölnische Chronik* navazovaly. Znaky stavů jsou uspořádány ve čtyřech tzv. kvaternionech na křídlech orla.⁴⁸ V horní řadě jsou znaky kurfiřtů, na levé straně tři církevních s nápisy *Trier, Cöln, Mentz* a pro symetrii *Potestat zu Rom*, na pravé straně jsou znaky světských volitelů s nápisy *Behem, Pfaltz, Sachsen a Brandenburg*. Poté, od středu, následuje dvanáct skupin, každá sestávající ze čtyř štítů a doplněná nápisovou páskou. Vlevo *4 Seill/ BRAUNSCHWEIG / BAIRN / SCHWABEN / LUTRING / 4 Maggraven / MERHERN / BRANDENBURG / MEICHSEN / BADEN / 4 Burggraven / MAIDBURG / NURNBERG / REMECK / STRAMBERG / 4 Semper Freien / LUNTPURG / WESTERBURG / THUSSIS / ALWALDEN / 4 Stett / AUGSBURG / METZ / ACH/ LUBECK / 4 Baur / CÖLN / REGENSPURG / COSTNITZ / SALTZBURG / a vpravo 4 Vicari / BRABANDT / N. SACHSEN / WESTERREICH / SCHLESIE / 4 Landgraven / DURING / EDELSAS / HESSEN / LEUCHTENBERG / 4 Graven / CLEVE / SAVOY / SCHWARTZBURG / ZILLI / 4 Ritter / ANDELAW / WEISSENBACH / FRAMBERG / STRUNDEK / 4 Dörffer / BAMBERG / ULM / HAGENAW / SLETGLAG / 4 Birg / MAGDABURG / LUZELBURG / ROTTENBURG / ALDENBURG.*

Náměty s říšským orlem lze rozlišit do dvou základních typů: starší s ukřižovaným Kristem na prsou orla z raných sedmdesátých let 16. století, a mladší typ s říšským

---

⁴⁶ BROŽKOVÁ 2014, 81.

⁴⁷ HESS/HUSBAND 1997, 214.

⁴⁸ Drahotová 1985, 86.

jablkem na prsou orla užívaný od roku 1585 a po celé 17. století.⁴⁹ Humpen s malbou říšského orla byl rovněž předepsaným mistrovským kusem pro úspěšné přijetí do cechu malířů.

Nejstarší dochovaný český humpen s dvouhlavým říšským orlem a bronzovým hadem na protilehlé straně je datován 1571 a pochází ze sbírek The British Museum.⁵⁰ Na raných humpenech se právě motiv hada objevuje velmi často. V duchu typologického paralelismu je Mojžíšův had vyvýšený na poušti předobrazem povýšení Syna člověka.⁵¹ V průběhu 17. století pak byl had postupně nahrazen malbami různých typů stylizovaných květin a ornamenty.⁵²

Jeden z nejranějších humpenů ze sbírek The Corning Museum of Glass ve Spojených státech není datovaný, ale bezesporu pochází z poslední čtvrtiny 16. století. Napovídá tomu čirá, lehce našedlá sklovina s mnoha drobnými nečistotami a malými bublinkami, typická pro české výrobky tohoto období. Říšský orel se znaky stavů má žlutě malované svatozáře a nese na prsou hrubě otesaný krucifix s Kristem se zelenou trnovou korunou. [1] Na protilehlé straně nádoby je pak na hnědém kříži žluto modrý had se žlutou korunou. Pod horním okrajem obíhá nápis *Das Heilig Römisch reich mit sampt seinen Gliedern*. Pod malbou hada jsou iniciály *L. S.* (Schürer?)⁵³ Malba poměrně přesně odpovídá grafickým předlohám Mistra H. z roku 1511 [2], resp. Nickela Nerliche, pocházející z doby před rokem 1571. [3] Obě předlohy přitom vycházejí z původního dřevořezu Hanse Burgkmaira z roku 1510.⁵⁴

Orel s říšským jablkem místo Ukřižování se začal objevovat v 80. letech 16. století a jeho obliba pokračovala po celé 17. století, zejména v německých zemích a Slezsku. Ve sbírkách J. Paul Getty musea je uložen tento typ humpenu datovaný 1599.⁵⁵ Dvouhlavý říšský orel nese na prsou modro-zlaté jablko, v kvaternionech na křídlech jsou umístěny znaky stavů a pod horním okrajem nápis *Das heylige Romisch Raich Mit Samt Seinen gliedern 1599*. [4]

---

⁴⁹ SALDERN 1965, 53-54.

⁵⁰ SCHMIDT 1912, 163.

⁵¹ ROYT 1998, 137. Kristus sám sebe přirovnává k hadovi „*Jako Mojžíš vyvýšil hada na poušti, tak musí být vyvýšen Syn člověka, aby každý, kdo v něho věří, měl život věčný*“ (Jan 3,14).

⁵² Saldern 1965, 53.

⁵³ Ibidem, 263.

⁵⁴ Ibidem, 57-59.

⁵⁵ HESS/HUSBAND 1997, 214-217

Na konci 17. století nahrazuje mnohdy říšské jablko na prsou orla portrétní medailon, jak dokládá například humpen s císařem Leopoldem datovaný 1676 ze sbírek CMOG.⁵⁶

2.2. Náměty s trůnícím císařem a kurfiřty

Oblibu Reichadlers humpenů na konci 16. století vystřídal námět se sedícím císařem a kurfiřty, který malbě dominoval až do počátku 17. století, v německých oblastech i později.⁵⁷ První vizuální podobou císaře a jeho volitelů, tak jak jsou kodifikováni ve Zlaté bule z roku 1356, byla ilustrace známé *Liber chronicarum* Hartmanna Schedela z roku 1493.⁵⁸ Z něho pak vycházely další dřevořezy v mírně zjednodušené formě, které sloužily malířům skla jako předlohy nejčastěji. První byl vytištěn Hansem Vogelem v Augsburgu v druhé polovině 16. století. Druhý, bohužel také nedatovaný, vznikl pravděpodobně před rokem 1600 a byl vydán Bartholomäem Käppelerem rovněž v Augsburgu. Existují i další varianty námětu císaře s kurfiřty, které však svou složitostí potřebám malířů skla nevyhovovaly.

Na čelní straně je vždy vyobrazena symbolická postava římského krále a císaře na trůnu, držící císařské insignie, se štítem s říšským orlem u nohou. Po jeho stranách jsou umístěny postavy sedmi říšských kurfiřtů – volitelů římského krále. Po císařově pravé ruce to jsou arcibiskupové z Mohuče, Kolína nad Rýnem a Trevíru a po levé ruce král český, falckrabě rýnský, vévoda saský a markrabě braniborský. Všichni jsou vyobrazeni se svými erbovními štíty, jmény a atributy. Malba bývá doplněna vysvětlujícími texty, často velmi podrobnými. Z velké skupiny dochovaných datovaných humpenů lze vyvodit, že největší množství jich bylo vyrobeno mezi léty 1593 a 1605, později již výroba klesá, přesto jsou i exempláře datované až druhou polovinou 17. století.⁵⁹ Schmidt, Mareš i Saldern uvádějí nejstarší dochovaný humpen datovaný 1591 a upozorňují, že nejranější nádoby ještě nenesly podrobné verše v dolní části pláště.⁶⁰ Ovšem právě Saldern publikuje humpen s dlouhým vysvětlujícím textem datovaný 1590.⁶¹ Kvalitní ukázkou tohoto typu výzdoby je číše ze sbírek v CMOG, datovaná 1594.[5] Na čele nádoby je císař sedící na trůně se sedmi kurfiřty po stranách, které identifikují nápisové pásky a znaky *TRIER / CÖLN / MENTZ / BĚHEM / PFALTZ /*

⁵⁶ Ibidem, 282–283.

⁵⁷ SCHMIDT 1912, 165.

⁵⁸ BROŽKOVÁ 2014, 81.

⁵⁹ SALDERN 1965, 73.

⁶⁰ SCHMIDT 1912, 170; MAREŠ 1934, 103; SALDERN 1965, 73.

⁶¹ SALDERN 1965, 58, obr. 56.

SACHSEN / BRANDENBURG; nad voliteli je pak nápis *Die Romische kesserliche magstat sampt dem siben Churfürsten ihn ihrer kleidung ampt und sicz 1594*.⁶² Na protilehlé straně je malba konvalinky na stonku. Na spodní části nádoby se pak nachází dlouhý text vysvětlující funkci každého volitele a stejně jako u mnoha dalších číší byl převzat z Vogelovy grafiky.⁶³ [6] I zjednodušená malba postavy císaře a kurfiřtů odpovídá spíše této předloze. Velmi podobné číše s podrobným vysvětlujícím textem, datované 1593 a 1597, jsou uloženy ve sbírkách UPM. Všechny tři válcové nádoby z čirého lehce našedlého skla s drobnými nečistotami a bublinkami mají i shodnou výzdobu při horním okraji: vlys drobných zlatem malovaných punktů, ohraničený linkami bílých a modrých teček. Lze tedy předpokládat, že vznikly ve stejném regionu.⁶⁴

Naopak dřevořez vydaný Käppelerem [7] byl zcela bezpečně předlohou k dalšímu humpenu z CMOG, datovanému 1600. [8] Na čelní straně zde císař oděný do zlatého roucha s ornamentální výzdobou sedí na náročně vyřezávaném trůnu a u nohou má nápis *Rom keyser*.⁶⁵ Slavnostní oblečení kurfiřtů také poměrně přesně kopíruje předlohu. Pozoruhodné však je zejména to, jakým způsobem se malba shoduje v typice tváří jednotlivých volitelů s grafickou předlohou.

2.3. Náměty s císařem a kurfiřty na koních

Humpeny s císařem a kurfiřty na koních se poprvé objevují kolem roku 1600 a jejich obliba přetrvává po celé 17. století, v německých oblastech dokonce po celé 18. století. Lze rozlišit dvě základní vyobrazení: nádoby s jezci ve dvou pásech nad sebou, kde je v horním pásu obvykle císař a církevní volitelé, ve spodním pak kurfiřti světští, vždy doprovázeni příslušným popisem. Příkladem může být humpen ze sbírek UPM. [9] Postava českého krále bývá často nahrazena říšským orlem či jinými motivy. Tyto nádoby početně převažují skupinu číší s vyobrazením jezdců v architektonickém orámování. V obou případech bývá u malby ještě připojen znak či symbol spolu se jménem, případně přípisem odkazujícím k donátorovi nebo naopak k příjemci nádoby. Vedle rozměrných číší se náměty s císařem a kurfiřty na koních vyskytují i na dalších typech nádob, jako byly číše na noze, holby apod., často však v redukované formě.

---

⁶² Ibidem, 289.

⁶³ Ibidem, 70.

⁶⁴ K problematice barevnosti a složení skloviny více in: DRAHOTOVÁ 2005, 137–140.

⁶⁵ SALDERN 1965, 290.

Zejména ve druhé polovině 17. století jsou také často jezdcí umístěni pouze v horním pásu a pod nimi se objevují náměty z „méně vznešeného prostředí“.

V 17. století se u nádob s císařem a kurfiřty na koních uplatňuje malba pouze bílým a černým emailem, malba za studena, a zejména rytina diamantovým hrotem.

Jako předlohy sloužily těmto námětům série ilustrací Josta Ammana k *Ritterliche Reutter Kunst* vydané 1587 ve Frankfurtu.⁶⁶[10] Nesmírně kvalitní ukázkou rytiny diamantovým hrotem je humpen datovaný 1607 uložený ve sbírce Ernesto Wolfa.[11] Elegantní úzká válcová nádoba má na plášti dva jezdecké vlysy nad sebou: v horním je zobrazen římský císař doprovazený nápisem *Röm:(isch) Kay:(serliche) May:(estät)* doprovázený církevními voliteli označenými nápisy *Mentz, Cöln a Tryer*, ve spodním pásu je pak říšský orel držící na prsou znak Rakouska spolu se třemi dalšími světskými voliteli s nápisy *Pfaltz, Sachssen a Brandenburgk*. Pod horním okrajem obíhá nápis *TRINCK MIT FREVDEN*, uprostřed *HALT · DICH · BESCHEIDEN*. Horní nápis je doplněn rovněž rytým ornamentálním motivem, kterému mohla být předlohou grafika Virgila Solise.

V 17. století se u nádob s císařem a kurfiřty na koních uplatňuje malba pouze bílým a černým emailem, malba za studena, a zejména rytina diamantovým hrotem. Ve sbírce UPM je uložen humpen až ze 17. století s postavami císaře a kurfiřtů na koních provedených rytinou v tenké vrstvě bílé emailové barvy. Použitou technikou se zde malíř poměrně zdařile pokusil vytvořit iluzi mnohem náročnější a také dražší rytiny diamantovým hrotem. [12] V německých oblastech obliba humpenů zdobených kurfiřty přetrvávala až do počátku 18. století, jak dokládá např. číše ze sbírky Biemann.⁶⁷Ve třech pásech nad sebou jsou v arkádách s bohatě zdobenými hlavicemi zobrazeni jednotliví volitelé sedící na koních ve skoku, každý opatřený příslušným erbem a nápisem: v horním pásu *Römische Kaysser/Chur Brandenburg/Röm König*, v centrálním pásu *Chursachsen/Chur Trier/Chur Kölln* a ve spodním pásu: *C.Maintz / C.Bayrn / C.fp (Pfalz) Heydelberg*. Na obloucích arkád probíhá nápis *Bey Gott ist Rath und Taht. An Gotteß Seegen ist Alles ist alleß gelegen. Trinck mit Freunden. Halt dich bescheyden*. Při horním okraji je další nápis *Trinck mich aus und gib mich hin, weil ich bey guten Freunden bin*. [13]

---

⁶⁶ KLESSE/MAYR 1987, 30-31.

⁶⁷ KLESSE/SALDERN 1978,

3. Biblické náměty

Již v sedmdesátých letech 16. století se v Čechách, o něco dříve než v sousedních oblastech, začíná uplatňovat malba biblických motivů.⁶⁸ Ve srovnání s jinými vyobrazeními je tato skupina bezesporu nejpočetnější. Velké reprezentativní číše s postavami světců sloužily mnohdy jako dary oblíbenému duchovnímu. Kromě těchto číší určených spíše k slavnostnímu přípitku, se biblické náměty často objevují i na drobnějších nádobách k běžnému užívání – džbáncích, holbičkách či menších číškách a miskách. Křesťanské motivy na nápojovém skle měly majiteli či uživateli připomínat během popíjení jiný a lepší svět. U většiny těchto námětů lze konkrétní předlohu vysledovat jen velmi obtížně, neboť pro potřeby emailové malby byly mnohdy složité kompozice značně zjednodušovány, většinou však byly převzaty z ilustrovaných biblí a drobnější devoční grafiky. Časté také byly naivní moralizující nápisy týkající se všemohoucího Boha, Krista a obecně duchovního života, které přejímaly dobová rčení a básně.⁶⁹ Biblické výjevy a zbožné nápisy se nezdálo objevují pouze jako sekundární výzdoba na nádobách, kde hlavním motivem je rodový erb nebo jiný světský námět.⁷⁰

3.1. Starozákonní náměty

Příběhy ze Starého i Nového zákona poskytovaly, na rozdíl od jiných skupin, mnohem větší rozmanitost při výběru motivu, přičemž malíři mohli častěji využít vlastní invence. Dodnes je proto dochováno poměrně značné množství starozákonních námětů - Prvotní hřích, Noe, Abrahám a Izák, Daniel v jámě lvové, Jakub, Samson se lvem, Lot s dcerami, Tři mládenci v peci ohnivé a další. Nejstarší biblické motivy se objevují již v poslední čtvrtině 16. století a jejich obliba přetrvala až do druhé poloviny 18. století, kdy už dekoračním technikám dominovala řezba skla. Starozákonní náměty byly oblíbené jak v katolickém, tak v i protestantském prostředí. Ve sbírce UPM je uložena holba s cínovým víkem s obětováním Izáka datovaná 1606. [14] Na čelní straně pláště je vyobrazen Abraham pozvedající meč nad klečícím Izákem, který se ohlíží k opodál stojícímu beránkovi. Shora z oblaků anděl zastavuje pohyb meče napřaženou pravíci. Na protilehlé straně je výjev doplněn malbou trsu květů. Stejný motiv nese

---

⁶⁸ DRAHOTOVÁ 1985, 84.

⁶⁹ SALDERN 1965, 95.

⁷⁰ SCHMIDT 1912, 171–172.

např. číše z Kunstmusea v Düsseldorfu s nápisem *ABRAHAM* a datací 1591⁷¹ nebo holba s cínovou montáží datovaná 1758 ze sbírky Krug.⁷²

Námět Posmívání Noemovi (Noemova opilost) zdobí vysokou štíhlou číši ze sbírek UPM. Na ploše nádoby je v pásu zobrazena scéna, kdy Noemovi synové Šém a Jefet zakrývají otce pláštěm, opodál u stromu pak stojí posmívající se třetí syn Chám. Nad scénou je datace 1579 a na protilehlé straně malba stylizovaných květů. [15]

Ve skupině nádob s biblickými scénami nalezneme i poměrně neobvyklý námět s Vražděním neviňátek na holbě s víkem z Getty.⁷³ Po obvodu nádoby obíhá pestrá malba představující trůnícího Heroda se stojícím strážcem v náznaku architektury, oba pozorují scénu vraždění neviňátek: čtyři vojáci zabíjejí malé děti, které brání jejich matky. Malbu po obvodu doplňuje nápis *1578 KÖNIG. HERODIS. LEST. DIE / unschuldigen kindlein elendiglich todten.* Zbytek plochy nádoby je opatřen ornamentálním dekorem abstraktních listů a úponků v kombinaci s drobnými punkty. [16] Tentýž námět je dochován také na humpenu z Muzea Slaskie v Katovicích, datovaný 1596.⁷⁴ Poměrně unikátní námět mezi emailem malovanými skly představuje kobaltová číše s vyobrazením nejvýznamnějšího starozákonního proroka Eliáše z Getty.⁷⁵ [17] Na plášti kónické číše s vytaženým okrajem je vyobrazen Eliáš sedící u kamenného stolu se džbánem, shora mu havran přináší v zobáku košík s pokrmem. Na protilehlé straně nádoby je malovaný nápis *ELIAS.IN.DER/WUSTEN.AN./NO. 1·5·9·9,* tedy Eliáš na poušti 1599. Námět se zde vztahuje k verši 17–6 1. Knihy královské: „*A havrani mu přinášeli chléb i maso ráno a chléb i maso večer a z potoka pil*“.

3.2. Mariánské a christologické náměty

Novozákonní náměty malované na skle zahrnují také celý christologický cyklus – Zvěstování, Vraždění neviňátek, Klanění tří králů, Křest Krista, Krista se Samaritánkou, Poslední večeři, Nevěřícího Tomáše, Ukřižování, Zmrtvýchvstání. I zde měli malíři skla větší svobodu při výběru námětu i způsobu provedení.

Početnou skupinu tvoří náměty s vyobrazením Panny Marie. Jednou z nejranějších českých dochovaných nádob je pohár na nízké široké noze s vyobrazením Zvěstování, z doby kolem 1580 ze sbírek UPM. [18] Na plášti kupy archanděl Gabriel přináší lilii Panně Marii sedící v křesle s otevřenou knihou na klíně. Nad výjevem je symbolická

---

⁷¹ SALDERN 1965, 89

⁷² Ibidem.

⁷³ HESS/HUSBAND 1997, 199-201.

⁷⁴ SALDERN 1965, 92.

⁷⁵ HESS/HUSBAND 1997, 218-220.

malba Ducha svatého - letící holubice se svatozáří. Mezi postavami je malba dekorativní vázy, v níž spočívá velká kytice, na protilehlé straně pak jednoduchý motiv květů. Pohár je vyroben ze silně manganově zbarvené skloviny, která se v českém renesančním sklářství objevuje spíše vzácněji. Téměř shodnou kompozici nalezneme na číši se Zvěstováním datovanou 1613 z Kunstmusea v Düsseldorfu.⁷⁶ Také ve sbírkách LACMA se nachází vysoká štíhlá číše se shodným námětem datovaná 1592.⁷⁷

Výjev Klanění tří králů je dochován v několika exemplářích, z nichž za zmínku stojí zejména humpen datovaný 1578 ze sbírek UPM. [19] Po obvodu pláště je v náznaku architektury vyobrazena skupina tří králů s koněm podávajících dary Ježíškovi sedícímu na klíně Panny Marie, vedle které přihlíží Josef. Nad scénou září betlémská hvězda. Celý výjev je při horním i dolním okraji lemován náročnými a bohatými ornamentálními a rostlinnými vlysy. Tentýž námět je na holbě s cínovým víkem z roku 1592 ze sbírek petrohradské Ermitáže a na humpenu datovaném 1612 ve sbírkách Musea für Kunsthandwerk ve Frankfurtu nad Mohanem.⁷⁸ Obě malby jsou podstatně jednodušší než předchozí a postrádají ornamentální výzdobu.

V UPM se také nacházejí dvě drobné nádoby z kobaltového skla s malbou Panny Marie. Holbička s námětem Korunování Panny Marie a doprovodným nápisem *Die Krönung unser lieben Frauen* pochází z doby před polovinou 17. století a malba je značně zlidovělá. Za poměrně unikátní lze považovat druhou holbičku s nedokončenou malbou z doby kolem roku 1600. V rolverkové kartuši je obrysová polopostava Madony s dítětem mezi andílčími hlavičkami. Tato nádobka názorně ukazuje postup práce malíře skla, jenž malbu vypaloval několikrát.

Jak již bylo zmíněno, některé biblické náměty sloužily pouze jako sekundární motiv na nádobách určených k reprezentaci či jako dary. Takovým příkladem může být holba z čirého lehce nažloutlého skla s cínovým víkem s malbou Assumpty a znakem Schürerů datovaná 1647, která byla darem roudnickému zvonáři a primátorovi. [20] Na plášti je vpředu znak huťmistra falknovské sklárny, vpravo Panna Maria s Ježíškem stojící na půlměsíci mezi trsy květů. Malbu doprovází nápisy *MARIA 1647 /Simon Gotfried Schürer von Waltheimb, Glasshüten/ Meister zu Falkaw. Stanislaus Fritz/ Primator, Glocken/ Gisser, zu Raudnitz/E.P.* Pod horním okrajem je bohatá bordura s rostlinným ornamentem a propletenými obloučky. Signatura by mohla naznačovat dílo

⁷⁶ SALDERN 1965, 91, obr. 109.

⁷⁷ <https://collections.lacma.org/node/229082> vyhledáno dne 16. 6. 2018.

⁷⁸ SALDERN 1965, 92, obr. 112–113.

malíře skla Eliase Preusslera.⁷⁹ Simon Gottfried Schürer z Waldheimu, který hut' vedl od roku 1640, pocházel z rozvětvené sklářské rodiny povýšené v roce 1592 císařem Rudolfem II. do šlechtického stavu.

Námět Ježíšova křtu je dochován na několika drobnějších nádobkách, například na holbičce s cínovou montáží z počátku 17. století ze sbírek CMOG. Na čelní straně pláště je zobrazen Kristus v bederní roušce stojící ve vodě, nad ním postava Jana Křtitele v modrém oděvu. Nad hlavou Krista je zobrazen Duch svatý v podobě holubice se zlatou svatozáří. Akt křtu je orámován dvěma stromy a orobincem. Na protilehlé straně je malba stylizovaného tulipánu. [21] Křest Ježíše Krista je vyobrazen také na okenním terči datovaném 1595, původně ze sbírky Biemann.⁸⁰ Malba, které dominují žlutá a zelená barva, zobrazuje Krista stojícího ve vodě, nad ním klečí Jan Křtitel s žehnajícím gestem pravé ruky a křtící nádobou v ruce levé, nad postavami se vznáší Duch svatý. Po stranách je scéna rámována dvěma konvalinkami. Terč obíhá nápis *DAS·IST·MEIN·LIBER·SOHN·AN·DEM·ICH· WOLGFALLE*. [22]

Také motiv Poslední večeře se na renesančním malovaném skle objevuje poměrně často. Malby ve zjednodušené formě navazovaly na četné grafické listy a ilustrované bible. Na většině předmětů představuje malba ustálené schéma Krista sedícího s dvanácti učedníky u kruhového stolu, s hlavou Jana Evangelisty v Kristově klíně, tak jak je známe např. u Albrechta Dürera a jeho následovníků. Jako příklad lze uvést dřevořez Jacoba Cornelisze van Oostanen podle Dürera.⁸¹ [23] Jedna z nejstarších dochovaných nádob je holbička z kobaltového skla datovaná 1599 ze sbírek British Musea.⁸² [24] Roku 1620 je pak datován okenní terč ze sbírky UPM. Pestrá malba téměř shodné kompozice je po obvodu terče lemována textem *JAN PREYZLER. HUTNIK REYDICZKEY. LETHA PANIE 1620*. Nápis určuje místo výroby sklárnu Rejdice v Jizerských horách, kterou od roku 1617 vlastnil Jan Preyssler. [25]

S motivem Krista na kříži se v hojném počtu setkáváme na reprezentativních nádobách s říšským orlem, ale pochopitelně námět Ukřižování se uplatňoval i samostatně. Pravděpodobně nejkvalitnější dochovaný humpen vyrobený na území Čech v období renesance je uložen ve sbírce UPM a nese právě námět ukřižovaného Krista. [26] Na čelní straně pláště je vynikající malba provedená na studeno mastixovými

⁷⁹ Helena BROŽKOVÁ/Olga DRAHOTOVÁ: Sběratel a mecenáš Vojtěch Lanna a jeho sbírka skla. In: Filip Wittlich(ed.) Vojtěch svobodný pán Lanna. Sběratel, mecenáš a podnikatel/Vojtěch Baron Lanna. Collector, Patron and Entrepreneur. (kat.výst.) Praha 1996, 65–66.

⁸⁰ KLESSE/SALDERN 1978 316–317, kat.č.272.

⁸¹ <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.39453.html> vyhledáno dne 21. 6. 2018.

⁸² SALDERN 1965, 93, obr. 118.

barvami a zlatem, přičemž tradiční kompozice navazuje na pozdně gotické vzory. Pod Kristem na kříži, u jehož paty leží lebka, stojí Panna Maria s Janem Evangelistou, andílci chytají do pohárů krev kanoucí z Kristových ran. Na protilehlé straně je rytinou diamantovým hrotem provedena alegorie Fortitudo – síly podle z Ammanovy *Kunstbüchlein*. [27,28] Na rozdíl od nesmírně kvalitní malby je však rytina provedena méně zručně. Malbu doplňuje rytý vegetabilní a geometrický ornament, jména *Georgi Hifner* a *Aneta Walters* a datace 1614. Na číši dochází ke spojení dvou symbolů Ukřižování (víra) a Fortitudo (síla), tedy síla víry.⁸³ I zde můžeme pro rytinu rostlinného ornamentu hledat předlohu u Virgila Solise.

Běžnější dobovou malbu na skle reprezentuje holba s Ukřižováním, rovněž ze sbírek UPM. Na čelní straně je vyobrazen Kristus na kříži, pod kterým stojí plačící Panna Maria a Jan Evangelista. Malba je doplněna stylizovanými květy konvalinek. Holba je opatřena pozdější cínovou montáží a nepříslušným víkem. [29]

Ve sbírce UPM se nachází drobný mělký pohárek na noze - tazza s dřikem foukaným do formy, [30] s emailovou malbou Krista a klečícím Nevěřícím Tomášem, který se prstem dotýká rány na Kristově boku. Postavy jsou po stranách orámovány malbou konvalinek. Výjev je doplněn nápisem *Johanis am 20*, na patce pohárku je malovaný znak Tomáše Thiesela z Daltic s nápisem *O.G.B.V.S.L.V.E.D.L.M.T.T.V.D.* a letopočet 1596. Po obvodu misky obíhá geometrický emailový ornament a zlatem malovaná bordura s emailovými punkty. Tvarově se miska vymyká běžné české produkci konce 16. století a úzce navazuje na muránské a severoitalské vzory. [31]

Častým motivem je také námět Zmrtvýchvstání Krista, který nalezneme např. na fragmentu okenního terče ze sbírek MSB v Jablonci nad Nisou.⁸⁴ Zachována je téměř celá postava Krista stojícího na otevřené tumbě a část nápisů „*J...glasser/1620/...edelmann/ Georg Kettner/ Kirchenget.../*“, obvod terče zdobí vavřínový ornament. Také ve sbírce UPM je uložen okenní terč s námětem Zmrtvýchvstání datovaný 1668. Malba zobrazuje na otevřené tumbě stojícího Krista s pravou rukou v žehnajícím gestu a křížem s praporcem v ruce levé. Malbu doplňuje nápis *Samuel Binner: 1668* a dvě linky po obvodu terče. [32]

V UPM jsou rovněž uloženy dva protějškové okenní terče se znakem Jana z Vartemberka z roku 1594 a s postavou Krista Spasitele. Na terči s Vartemberským znakem je po obvodu nápis *ICH WEIS DAS MEINER ERLESER LEBEDT.HIOB. AM.*

---

⁸³ SCHÖTTNER 2011, 354.

⁸⁴ DRAHOTOVÁ/HEJDOVÁ 1989, 62.

19. *IONA HERR VON WARTENBERG. 1594.* Na druhém terči postavu Spasitele žehnajícího pravou rukou, s říšským jablkem v ruce levé, doprovází text *ICH BIN DIE WARHEIDT UND DAS LEBEN WER AN MICH GLEIBET DER WIRT SELLING WERDEN. 1594 SALVATOR.* Přestože heraldické motivy nejsou vždy jednoznačným vodítkem pro určení místa výroby, neboť se často jednalo o dary, lze tyto dva terče považovat za práce sklárny v Chříbské z Vartemberkova českokamenického panství. Oba terče pravděpodobně, spolu s dalšími, zdobily okno kostela, na jehož stavbu či vybavení Vartemberk finančně přispěl. [33]

Dochováno je také několik drobnějších nádob s vyobrazením jednoho z nejrozšířenějších symbolů Ježíše Krista beránka Božího. Ze sbírky Krug pochází kobaltová číše s nálepy v podobě malin datovaná 1598. [34] Na čelní straně je postava kráčejícího beránka se svatozáří a křížem s praporem, na protilehlé straně je pestrobarevná malba stylizované kytice.⁸⁵ Ze stejné sbírky je také čirá holbička datovaná 1614 s téměř shodným vyobrazením.⁸⁶

3.3. Náměty s apoštoly a evangelisty

Samostatnou a zároveň největší skupinu biblických námětů tvoří číše s vyobrazením apoštolů, a to jak motiv všech dvanácti postav, tak i apoštolové jednotliví. Vedle číší s orlem a kurfiřty jsou nádoby s apoštoly dochovány v největším počtu exemplářů.⁸⁷

Dvanáct apoštolů bývá zobrazeno na obvodu pláště ve dvou pásech nad sebou, obdobně jako u nádob s vyobrazením kurfiřtů, Ctností a Neřestí či Stupňů věků. Jednotlivé postavy s příslušnými atributy, zasazené do zjednodušených architektonických rámců, jsou od sebe odděleny sloupy či arkádami a označeny jménem. V průběhu 17. století je pak architektura nahrazována stuhami a nápisovými páskami. Na mnoha nádobách je často v centru horního pásu apoštolů umístěna postava Krista Spasitele s identifikačním nápisem *SALVATOR MUNDI*. Inspirací pro malíře skla mohly být četné grafické předlohy obou Cranachů, Hanse Baldunga Griena či Sebaldy Behama, ale i další anonymní dřevořezy.⁸⁸

Ve sbírkách UPM je uloženo několik nádob s vyobrazením apoštolů. Humpen datovaný 1609 dekoruje malba šestice postav (sv. Tomáš, sv. Matouš, sv. Jakub Starší, sv. Šimon, sv. Juda, sv. Matěj). Figury jsou umístěny v rastru obdélných polí a mimo nápisů při

⁸⁵ KLESSE 1973, 315, kat.č. 269.

⁸⁶ Ibidem 1973, 328, kat.č. 288.

⁸⁷ SALDERN 1965, 87.

⁸⁸ SALDERN 1965, 87.

horním okraji je identifikují i příslušné atributy. Ve spodní třetině pláště jsou ke každému z apoštolů připojeny jednotlivé verše z Vyznání víry „*Gar Gut wirt er auch wider komen zu Richter gotlossen und frommen/ Ich glób wol an den Heilichen geist einn waren Got auch aller meist/ Die christlich kirch der klemme hauff glaubt gotes wort und helf die sauff/ Ich glób das wert die Sünde sein er kendt und thunt mir busse allein/ Ich glób das ich in meinen Fleisch wert auff ersthen nach Christe ge heis/ Bis leben bur ein Schaten ist sad glób ich zu aller Frist 1609.*“ Vzhledem k tomu, že se jedná o vyobrazení „druhých“ šesti apoštolů, je zřejmé, že číše měla svůj protějšek, kde bylo vyobrazeno prvních šest Kristových učedníků. [35]

V několika světových sbírkách jsou uloženy humpeny s vyobrazením všech dvanácti apoštolů, kterým podle Salderna mohl za předlohu sloužit anonymní dřevořez vydaný ve Štrasburku koncem 16. století.⁸⁹ [36] V UPM je číše s víkem z počátku 17. století s pestrobarevnou malbou dvanácti apoštolů v arkádách tvořených tordovanými sloupy zaklenutými věncovím provedených zlatem. V horním pásu po obvodu je postava Krista jako vládce s královským jablkem v levé ruce a žehnající pravou rukou a apoštolů se zlatými nápisy a příslušnými atributy 1/ *S.Petrus*, 2/ *S.Andreas*, 3/ *S.Jacobus*, 4/ *Johannes*, 5/ *S.Phillippus*, 6/ *S.Mathias*, ve spodním pásu 7/ *S.Thomas*, 8/ *S.Matheus*, 9/ *S.Jacobus Minor*, 10/ *S.Simon*, 11/ *S.Judas*, 12/ *S.Bartolomeus*. [37]

V menším počtu se dochovaly nádoby s vyobrazením čtyř Evagelistů,⁹⁰ kteří se objevují mnohem častěji na drobnějších nádobách, nejčastěji holbičkách, džbánkách a lahvicích. UPM uchovává několik nádob s vyobrazením evangelistů – holbu s cínovým víkem datovanou 1610. Po obvodu pláště jsou postavy čtyř písíciích evangelistů sedících na bohatě zdobených lavičkách. Každá postava má u sebe příslušný atribut a nápisovou pásku *S. MATTHEUS/ S. MARCUS/ S. LUCAS/ S. JOHANNES*. Celá malba je zasazena mezi vlasy s linkami, pletencem a náročným rostlinným ornamentem s květy. [38] UPM rovněž uchovává další dvě nádoby s námětem evangelistů. Čirou čtyřbokou láhev s cínovým uzávěrem se znaky a vyobrazením sv. Jana a sv. Matoušem. Stojící postavy obou evangelistů jsou provedeny pestrými emailovými barvami, písíci Matouš v modrém rouchu má u nohou atribut anděla a žlutě oděný Jan drží pod rukou zavřenou knihu a u nohou má atribut orla. Na zbylých stranách láhve jsou malby dvou znaků s nápisy v páskách *E · F · V · O · G · H · V · Z* a *W · F · V · O · H · A · H · V · G* [39] Na druhé

---

⁸⁹ Ibidem, 88, obr. 93.

⁹⁰ Ibidem, 87.

namodralé mléčné čtyřboké láhvi s cínovým uzávěrem je vyobrazen sv. Marek s knihou v ruce a ležícím lvem u nohou, pod ním datace 1682. [40]

3.4. Náměty s postavami mučedníků

S postavami mučedníků se setkáváme spíše na drobnějších nádobkách a okenních terčích.

Skupinu těchto předmětů reprezentuje ve sbírkách UPM kobaltový džbánec s obíhající natavenou nití a cínovým víčkem s vyobrazením sv. Eustacha. Na plášti malba klečícího Eustacha ve zbroji a s přilbicí u nohou, odkazující k jeho působení v armádě. Naproti němu stojí bílý jelen s křížem a nápisem INRI mezi parožím. Scéna je doplněna malbou zjednodušených trsů konvalinek s křížem a jelenem, a nápisem S. *ESTACHVS 1·5·9·2*. [41]

Sv. Kateřina Alexandrijská je vyobrazena na okenním terči s nápisem *GOTT/MEIN HER/UND/HOFFNUNG/SANCKT/CATARINA/ 1593* po obvodu. Uprostřed terče je postava mučednice s korunou na hlavě a dalšími tradičními atributy - kolem, mečem a rozevřenou knihou. Figurální motiv doplňují po stranách stylizované květy konvalinek a jetele. [42] Sv. Šebestiána nalezneme na kobaltové holbičce s cínovým víkem ze sbírek UPM. Na čele nádoby je postava mučedníka v ustáleném vyobrazení, tedy připoutaná ke kůlu a šípy zabodnutými v těle. Figurální scénu doplňuje malba stylizovaných květin a nápis po obvodu horního okraje *Gott Allein die Ehre · Anno 1·6·3·7·Emanuel · S.Sebas*. [43]

4. Alegorické náměty

Nádoby s alegorickými a emblematickými výjevy tvoří další početnou skupinu středoevropských renesančních skel malovaných emailovými barvami a poskytovaly objednavatelům a malířům širokou škálu motivů, které čerpali z bohaté nabídky grafických předloh.

4.1. Alegorie Ctností a Neřestí

Velké oblibě se těšily náměty s alegoriemi Ctností a Neřestí, které se užívaly ve skupinách i jednotlivě, často v kombinaci s dalšími symboly. V UPM je uložena číše s alegorickými postavami šesti ctností a šesti neřestí zasazených do arkádového orámování ve dvou pásech nad sebou. [44] Jednotlivé postavy doprovází příslušný popis v němčině v horní řadě: *DIE GLAUBE 1 DIE HOFFNUNG 2 DIE LIEBE 3 DIE VORSICHTIGKEIT 4 / DIE GEREHTIGKEIT 5 DIE STERCKE 6* a v dolní řadě: *1 DIE HOFFART 2 DIE UNKEUSCHEIT 3 DER ZORN 4 DIE TRAGHEIT 5 DER GEITZ 6 / DER NEIDT*. Předlohu k malbám Ctností můžeme hledat např. u Virgila Solise. [45] Analogicky komponované práce s Apoštoly či Stupni stáří jsou datovány do konce 16. a počátku 17. století, obdobné arkády se objevují rovněž na německé kamenině stejného období.⁹¹ Ze sbírky Ernesto Wolfa pochází humpen s alegoriemi Caritas a Prudentia provedenými rytinou diamantovým hrotem a datovaný 1607.⁹² [46] Postavy dvou alegorií Lásky a Moudrosti, oddělených rytými stylizovanými květinami, jsou doplněny veršovaným textem, po obvodu pak obíhá nápis *DEVM TIMERE SVPER OMNIA*. Spodní i horní část nádoby je zdobena ornamentálním vlysem, doplněným emailovým punktováním a drobnými kvítky konvalinek. Přestože zatím nebyla doložena přesná grafická předloha, souvislost se jmény Virgila Solise či Josta Ammana je u obou číší zřejmá.⁹³ Časté je ale také užití ctností jednotlivých, případně ve spojení s jiným symbolem. Ve sbírkách UPM se nachází vysoká štíhlá číše s Alegorií lásky Caritas a znakem Žerotínů malovaná mastixovými barvami a zlatem za studena a doplněná vegetabilním a geometrickým ornamentem provedeným rytinou diamantovým hrotem. [47] Stejnou alegorii nese na plášti i nádoba datovaná 1605 ze sbírek v CMOG.⁹⁴ [48] Obě číše byly s velkou pravděpodobností vyrobeny ve sklárně na Vilémově hoře na novohradském rožmberském panství. Tato huť patřila k nejvýznamnějším v celém

⁹¹ SCHMIDT 1912, 180.

⁹² Ibidem, 167.

⁹³ KLESSE/MAYR 1987, kat.č. 39.

⁹⁴ <https://www.cmog.org/artwork/beaker-317> vyhledáno dne 10.9. 2017.

království a je zde doložena výroba mastixovými nevypalovanými barvami i rytina diamantem. Číše s žerotínským znakem mohla být darem Petra Voka Janu st. či Karlu st. ze Žerotína.⁹⁵ Předlohou ke Caritas byla rytina Josta Ammana z *Kunstabchlein*⁹⁶ vydané Sigmundem Feyrabendem roku 1578, která sloužila jako jeden z nejoblíbenějších vzorníků až do počátku 19. století. [49] Caritas – Láska, sedící ženská postava s dítětem symbolizuje mimo jiné jednu z hlavních křesťanských ctností a byla oblíbeným námětem pro číše, které sloužily jako svatební dary.

4.2. Stupně stáří

Jedny z nejrozšířenějších byly číše s alegoriemi stupňů stáří tzv. Lebensalter humpeny a stejně jako nádoby s apoštoly a evangelisty byly oblíbené jak v katolickém, tak v protestantském prostředí.⁹⁷ Stupně mužských i ženských věků vycházejí nejčastěji z grafických předloh Mistra I.R.,⁹⁸ činného kolem roku 1575 a v monumentální podobě se s nimi můžeme setkat na sgrafitové fasádě domu postaveného roku 1576 v dolnorakouském Retzu. [50,51] Rozvržení stupňů lidských věků na válcových číších je velmi podobné kompozicím na humpenech s kurfirty na koních nebo s apoštoly. Jednotlivé figury jsou zobrazeny ve dvou pásech nad sebou a zasazeny do zjednodušených arkád. Nápisy na horních obloucích pak identifikují jednotlivé stupně života, začínající u desetiletého dítěte a končící u stoletého starce či stařeny. Postavy jsou ještě opatřeny symboly s věkem souvisejícími. Jedním z nejranějších humpenů české produkce je číše s mužskými stupni stáří Lucase Reinhardta z roku 1574 uložená ve sbírkách Muzea Slaskie ve Wroclavi.⁹⁹ Ve sbírce musea v Cornignu je uložena číše s mužskými stupni stáří datovaná 1578 a nápisem *10 IAR EIN KINDT / 20 IAR IUNGING / 30 IAR EIN MAN / 40 IAR WOLGETHAN / 50 IAR STILLE STAN / 60 IAR GEHTS ALTER AN / 70 IAR EIN GREIS / 80 IAR NIMMER WEIS / 90 IAR DER KINDER SPOT / 100 IAR GENAD DER GOT*. [52] Zde, stejně jako u domu v Retzu, byla předlohou grafika Mistra I. R. [53] Saldern se však domnívá, že datace byla připsána dodatečně a číše pochází spíše z počátku 17. století.¹⁰⁰ Pravděpodobně uvedený rok souvisí s konkrétním datem v životě majitele a neodráží tak dobu vzniku. Ze stejné doby pochází i druhý humpen

⁹⁵ BROŽKOVÁ/DRAHOTOVÁ/HEJDOVÁ 1989, 75.

⁹⁶ *Kunstabchlein*, celým názvem *Kunst und Lehrbüchlein für die ansehenden Jungen Daraus reissen und Malen zu lernen Darinnen allerley Art lustige und artliche fürreissung von Manns und Weibsbildern Desgleichen von Kindlein Thierlein und anderen stücklein. Allen liebhabenden Jungen dieser Kunst zum besten an tag eben nebo Enchiridion artis*.

⁹⁷ DRAHOTOVÁ 2011, 141.

⁹⁸ SALTERN 1965, 98.

⁹⁹ Ibidem, 96, obr. 130.

¹⁰⁰ Ibidem, 315.

z Corningu s ženskými stupni stáří s nápisy *10 IAR KINDISCH UND KLE(IN) / 20 IAR EIN IUNGFREULEIN / 30 IAR EIN FRAU NU AN / 40 IAR REGIERET SCHON / 50 IAR VOLLER RELIGION / 60 IAR IHR WOL AUS WARTE(N) KAN / 70 IAR ALT UND UNGESTALT / 80 IAR HESLICHER DEN VOR / 90 IAR DER WELT SCHSBAB / 100 IAR FULT DAS GRAB*. Identický způsob orámování jednotlivých postav i shodný dekor u horního okraje – zlacený vlys s šikmými linkami z teček a pás drobných kvítků konvalinek – naznačuje, že obě nádoby mohly vzniknout v téže dílně. Ze stejné doby je ve sbírkách UPM mírně kónický humpen s mužskými alegoriemi Stupňů stáří v deseti obdélných, lineárně oddělených polích ve dvou řadách s nápisy podrobně charakterizujícími jednotlivé stupně: „*Zehen Jahr wiein becklein springt darum sich offt in saden bringt.*“ „*20: Jar ein Jüngling/zwanzig gar braucht die sin kaum half gleicht offt einm ungezogen kalb.*“ „*30: Jar ein man sieht sich erst recht umb in der welt/wien stossen der ochs sich stellt.*“ „*40: virtzig Jahr sein sterck versucht und wie ein lew drauf trotzt und pucht.*“ „*50: was sterck nicht vermak miet list erreicht der halben wie ein ffuchs her schleicht.*“ „*60: Sechtzig Jahr der wirt selten sat darumb manch er wolffs namen hat.*“ „*70: Als dan so greiff ihn an der neit dass ihn die hunds natur erst reit.*“ „*80: achtzig Jahr verleiret die Krafft sein un wie ein ketzelein schlecht herein.*“ „*90: der Kinder spott wird mannig ffalt gehet buckelt wie eine sel alt.*“ „*100: hundert Jahr wanns niecht kan anderss sein gibet sich der frome allte wie liek drein.*“ [54]

4.3. Moralizující a satirické náměty

Vedle alegorií s moralizujícím podtextem, jako byly stupně stáří a křesťanské ctnosti je dochována početná skupina satiricky laděných mravoličných námětů. Motivy malíři věrně přejímali např. z populární knihy emblematické Theodora de Bry *„Emblemata Saecularia. Mira et Iucunda Varietate Saeculi Hujus Mores ita Experimentia“* poprvé vydané ve Frankfurtu roku 1596. Na několika dochovaných humpenech je zobrazena satirická kritika lenosti. [55] Ze sbírek LACMA pochází číše, na níž je scéna představující „Hauptmanna Lenzte“ najímajícího nového žoldnéře. Odehrává se v místnosti naznačené dlaždicovou podlahou a baldachýnovými závěsy. Kapitán Lentz sedí se svým sekretářem u stolu, na trakaři přivazuje žoldněř nového rekruta. Další muž leží zkroucený na podlaze a ukrývá tvář v modrožlutě pruhovaném praporu, ze kterého vykukuje oslí hlava. Scéna je doplněna několika nápisy, z nichž hlavní *Hauptman Lentz mit sein Schreiber und fenrich · 1602* je umístěn na protilehlé straně. Nad scénou je pak nápis *Der Lentz nimbt Knecht ann*, nad ležící postavou *Den fenrich Hanns von fleis*, nad mužem tlačícím trakař *Sommer*, muž v kolečku říká *Ach bester Hartmann wrbt mich an: vor faulheit mag ich nicht aufstan*, kapitán odpovídá *Lieber Pomst(?)liebenn faulen best. Der aler*

falst ist mir der best. Pod malbou je ve čtyřech sloupcích uvedeno *Wil komen wil komen Jr lieben Herren die den lentzten zu dienen Bergeren / Jr habt Bei im gewissen Solt. Doch whig in Silber oder golt / Zurissen Hossen Hungringen Bauch ein lehren Seckel Git er ach / Doch dörft ir gar kein Arbes thun. Sonst must ir von stundan urlaub hann.* U horního okraje obíhá jednoduchý vlys složený z drobných punktů a kvítků konvalinek.¹⁰¹ [56] Téměř identický humpen datovaný 1621 je uložen ve Veste Coburg,¹⁰² další z roku 1623 se nachází v Musée de Cluny.¹⁰³

Tematicky příbuzná je skupina humpenů s námětem chudého studenta Cornelia. Námět vychází z divadelní hry *Cornelius Relegatus*, uvedené roku 1600 k výročí univerzity v Rostocku.¹⁰⁴ Populární komedie brzy pronikla i do výtvarného umění a mezi lety 1600 až 1608 vyšlo ve Štrasburku několik sérií mědirytin Jacoba van den Haydena s názvem *Speculum Cornelianum*, [57] v roce 1619 publikoval ve Frankfurtu Peter Rollos soubor rytin *Philoteca Corneliana* a 1624 další pod názvem *Vita Corneliana emblematicus in aes artificiose incisa ...*¹⁰⁵ Příběh nešťastného studenta lze ilustrovat např. na číši z Germanisches National Musea z doby kolem roku 1600.¹⁰⁶ Nešťastný Cornelius je zobrazen sedící u stolu, obklopený symboly svého dosavadního života – zbraněmi, prázdnými číšiemi, hracími kartami a kostkami, tváří v tvář nenadálému otcovství dítěte, které právě přináší žena do pokoje. Nad scénou je nápis *DER CORNELIUS* [58]¹⁰⁷ Horní okraj nádoby je zdoben jednoduchým pásem drobných punktů.

Do této kategorie můžeme rovněž zařadit početnou skupinu nádob s alegorií posměchu, které jsou zároveň výrazem „moci ženy nad mužem“. Zde mohly být předlohou např. práce německého monogramisty BKGf z roku 1590. [59] Námět ale nalezneme i u dalších dobových autorů Hieronyma Kress von Kressensteina, Johannese Weckherlina či Melchiora Pfizinga a dalších. Reprezentativní ukázkou je číše datovaná 1599 z MAK ve Vídni.¹⁰⁸ Scéna představuje sedícího blázna (šaška) a tři muže v německém, španělském a francouzském dobovém oděvu a ženu, která si z nich tropí

¹⁰¹ <https://collections.lacma.org/node/229103> vyhledáno dne 15.5.2018.

¹⁰² SALDERN 105, obr. 149.

¹⁰³ Jaroslav Raimund VÁVRA: 5000 let sklářského díla. Praha 1953, obr. 149–150.

¹⁰⁴ <https://www2.uni-mannheim.de/mateo/camena/wich1/te01.html> vyhledáno dne 15. 6.2017.

¹⁰⁵ SALDERN 1965, 107, pozn. 222.

¹⁰⁶ Ibidem, 104, obr. 151.

¹⁰⁷ Scénu doplňuje text na spodní části nádoby, který vzhledem ke špatné reprodukci nelze rozluštit. Jedná se však pravděpodobně o nářky Cornelia nad zpackaným životem, tak jak je tomu u grafických listů.

¹⁰⁸ https://sammlung.mak.at/sammlung_online?id=collect-34872 , vyhledáno dne 15.5.2018.

blázny, jak napovídá nápis nad malbou *Mitt fustretten, handdrucken und lachen kann ich sie alle drey zu narren machen*. Spodní část číše lemuje další zesměšňující text. [60]

Další alegorií výsměchu zobrazující moc ženy nad mužem je „prosévání nápadníků“, která je na čtyřboké láhvi původně ze sbírky Biemann. [61] Na čelní straně je malba dvou žen držících velké dřevěné síto, kterým propadáva postava muže. Pod sítem je umístěn velký polštář, který by mohl naznačovat, že dopad nebude příliš tvrdý. Zbytek pláště nádoby zdobí jednoduché stylizované konvalinky a datace 1595 v horní části. Tento námět je na skle konce 16. století poměrně unikátní, ve větší míře se s ním setkáváme až v 17. století v různých obměnách a zejména na řezaném skle v druhé polovině 18. století.¹⁰⁹ Grafické předlohy můžeme hledat např. u monogramisty BKGF, ve *Philoteca Corneliana*. [62] nebo v *Emblemata Secularia*.

4.4. Bajky a Obrácený svět

Vyobrazení zvířat na emaillem malovaném skle se neobjevuje jen v loveckých námětech, ale mnoho humpenů, a především džbánů a číšek nese příběhy z bajek. Zejména na českých raných sklech, nejčastěji kobaltových džbancích, se opakuje motiv lišky v různých situacích s dalšími zvířaty, většinou s husami a kuřaty.¹¹⁰ Postava lišky pochází rovněž ze středověkých románů, z nichž nejznámější je francouzský epos o lišákovi *Roman de Renart*, jehož příběhy se rychle šířily do celé Evropy. Z dobrodružství lstivého Renarta vychází např. báseň ve středoněmeckém dialektu *Reinhart Fuchs* Heinricha Gleissnera a mnoho dalších.¹¹¹ Oblibu námětu od počátku emailové malby až do 18. století dokládá kobaltová holbička s vyobrazením lišky a hus na loďce datovaná 1592 z V&A¹¹² nebo číška se shodným námětem datovaná 1723 ze sbírky Krug.¹¹³ Z eposu o Renartovi na číšce ze sbírek CMOG je převzatý námět, kde lišák převlečený za kněze káže kuřatům.¹¹⁴ Na kobaltovém džbánu ze sbírek UPM s potrestáním lišky je vyobrazena scéna v pásu po obvodu. Tři husy, z toho dvě v kloboucích, vedou lišku s oprátkou na krku. Dále je již liška oběšena na větvi stromu, o který je opřený žebřík. Na něm stojí husa a další vedle přihlíží. Malbu doplňuje druhý menší strom, kytice barevných „konvalinek“ a datace 1595. Hrdlo nádoby je zdobeno bohatým ornamentálním dekorem. [63] Téměř identickou malbu nalezneme na čiré

¹⁰⁹ KLESSE/SALDERN 1978, 326, č.kat. 286.

¹¹⁰ SALDERN 1965, 111.

¹¹¹ ROYT 1998, 149.

¹¹² Ibidem, 109, obr. 161.

¹¹³ Ibidem 110, obr. 162.

¹¹⁴ Ibidem 409, č.kat. 114.

holbičce datované 1590 ze sbírek Landesmusea v Grazu.¹¹⁵ Námět zde představuje jakýsi svět naruby prostřednictvím života zvířat. Liška, od starověku symbol lstivosti a zákeřnosti, je zde potrestána husami, které obvykle bývají její kořistí. Ezopova bajka o vlku a koze byla předlohou malbě na kobaltové holbě ze sbírek V&A datované 1593.¹¹⁶ Na plášti je výjev olizujícího se vlka v čapce a krátké pláštěnce se džbánem v tlapách, u nohou mu leží kniha; na protilehlé straně je koza stojící na kameni. Hrdlo nádoby je opatřeno linkami a drobnými tečkami, mezi čísla datování jsou drobné stylizované kvítky s punkty. [64]

Dalším oblíbeným tématem jsou pak obrázky z tzv. Obráceného světa. Motiv zajíce na konické číši se třemi nálepy ve tvaru malin, zasazené do zlacené montáže, na víku s úchytkou v podobě lovce s puškou a uloveným zajícem původně ze sbírky Hanse Cohna, dnes v LACMA [65] datovaná 1599.¹¹⁷ Na plášti je malba zajíce, který jede na koníkovi a k tomu duje na trubku opatřenou modročerveným praporcem. Humpen datovaný 1650 ze sbírek UPM představuje zajíce, kteří ulovili myslivce i se psem a připravují se k hostině. [66,67] Po obvodu nádoby je příběh rozložen v pásu do několika obrázků: zajíc nese přes rameno svázaného myslivce, druhý zajíc má na zádech psa v nůši, doprovází je liška s dalším zajícem hrajícím na trubku; na čelní straně nádoby dva zajíci opékají myslivce na roštu a na protilehlé straně další dva zajíci s ubrousky kolem krku a příbory v ruce čekají u prostřeného stolu. Malba je doplněna jednoduchým dekorem barevných linek a nápisem *Eß ist auff erden worden, neuw gutte wordt und. / Falsche trew lach mich an und gies mich hin / das hatt thund die weld im sinn/Sich dich woll für und hutte dich baß / Es ist nicht vie eß wor zeitten was / 1650*. Námět obráceného světa nalezneme např. u Virgila Solise, ale v tomto případě se skutečně nedá uvažovat o konkrétní předloze. Oblibu obráceného světa i v druhé polovině 17. století dokládá humpen původně z Biemannovy sbírky.¹¹⁸

---

¹¹⁵ Ibidem 110, obr. 163.

¹¹⁶ Ibidem, 109, obr. 160.

¹¹⁷ Axel von SALDERN: Glas von der Antike bis zum Jugendstil. Sammlung Hans Cohn. Los Angeles/Cal., Mainz am Rhein 1980, 225.

¹¹⁸ KLESSE/SALDERN 1978, 335.

5. Lovecké náměty

Lovy a štvance na zvěř byly nezbytnou součástí renesančního společenského života vyšších vrstev. Proto i zobrazování loveckých scén na dutém skle bylo velmi oblíbené, přičemž tyto nádoby nejčastěji sloužily jako dary a k slavnostnímu přípitku. Vedle reprezentačních číší je dochovaná skupina loveckých námětů nejpočetnější. Nejstarší zobrazení lovů v českém prostředí nacházíme již na konci 16. století a vzhledem k tomu, že náměty se často opakují a jsou si velmi podobné, lze předpokládat, že vznikaly v jednom regionu.¹¹⁹ Nejčastějšími předlohami pro emailéry byly pravděpodobně série Virgila Solise a Hanse Weiditze, případně práce Hanse Brosamera, Lucase Cranacha st., Erharda Schonea, Jana van der Straeta a dalších.¹²⁰ Bohaté kompozice v rytinách s loveckými scénami s množstvím postav a zvířat v hustě zalesněných krajinách byly pro potřeby malby na skle značně zjednodušovány a pokrývaly celou plochu pláště nádob.

Na větších nádobách byl plášť často členěn malbou spirálovitě obtočené sítě, která zvířata při šlechtických lovech obklíčovala. Výjevy také často doprovází veršovaný více či méně žertovný text, nezřídka dvojsmyslný. Jeden z nejranějších loveckých humpenů ze sbírek v CMOG je datovaný 1585 a představuje právě tzv. obklíčený lov mezi sítěmi, kde lovci s pomocí honičích psů loví jelena, kance, lišky, zajíce i medvěda. Pod horním okrajem nádoby obíhá žertovný nápis *IAEGER SAUF DICH VOLL SO LAUFEN DIR DIE HUNDE VOLL 1585*.¹²¹ [68] Motiv ohrazeného lovu je pravděpodobně převzatý z rytiny Virgila Solise z doby kolem 1540. [69]

Další číši s loveckým námětem z UPM datované 1627, se shodným nápisem *Iaeger saufft Dich voll so laufen Dir die Hunde woll* a monogramem CM, mohl být předlohou dřevořez Lucase Cranacha st. s lovem na jelena z doby kolem 1520. [70] Celý plášť nádoby je pokryt malbou lovu v krajině naznačené hustými keři. Lovci s puškami, kušemi, kopími a holemi loví lišku, vlka, jelena, zajíce a rysa. Na prchající lesní zvěř útočí lovečtí psi. [71]

Jeden z nejstarších datovaných pohárů s loveckým námětem je ve sbírkách The J.Paul Getty Musea.¹²² Pohár na široké noze nese po obvodu malbu lovce na koni, který se psy stíhá jelena. Scéna je doplněna stylizovanými barevnými květy na stoncích a trsy

---

¹¹⁹ DRAHOTOVÁ 1985, 83.

¹²⁰ Ibidem, 84.

¹²¹ SALDERN 1965, 327.

¹²² HESS/HUSBAND 1997, 196–198.

trávy, datace 1576 provedena modrou barvou. [72] Pod horním okrajem obíhá vlys složený z drobných teček malovaný barevnými emaily a zlatem. Předlohu k jezdcí na koni můžeme hledat u Josta Ammana v *Kunstbüchlein*. [73]

Na drobnějších nádobách jako byly džbánky, holby a menší poháry se pak objevují pouze jednotlivé motivy – honící psi sledující zajíce, medvěda či jelena, lovec se psem, lovec probodávající kance nebo medvěda, případně jen malba samotného zvířete.¹²³ Typickou ukázkou může být pohárek na vysoké noze se třemi přivěšenými kroužky s malbou jelínka ze sbírek UPM [74], který vychází z předlohy Virgila Solise. [75] Ze sbírky Hanse Cohna pochází kobaltová číška s nálepy v podobě malin s vyobrazením dvou loveckých psů mezi stonky konvalinek.¹²⁴ Z další Solisovy grafiky je převzatý námět na pohárku se stupňovitou kupou ze sbírek CMOG. Scéna zobrazuje lovce bodajícího kance, do kterého se zakusuje pes, v krajině naznačené stromem a travinami. [76,77] Téměř identickou malbu najdeme na ametystově zbarveném poháru s nápisem *Jacob Bächner aus Grossalmerode*, provedeným u horního okraje rytinou diamantem s datací 1588 ze Staatliche Kunstsammlungen Kassel.¹²⁵

---

¹²³ KLESSE/MAYR 1987, 38.

¹²⁴ SALDERN 1980, 222.

¹²⁵ SALDERN 1965, 172, obr. 316.

6. Náměty cechů a řemesel

S pronikáním skla do měšťanských vrstev se kolem roku 1600 začínají v Čechách objevovat první motivy cechovní a řemeslnické – horníci, mlynáři, bednáři, kováři, pláteníci a další. Častým námětem je také výroba mincí, papíru, mýdla či alkoholu. Široké tematické bohatství se zde vyskytuje mnohem dříve než v sousedních oblastech a dokládá tak význam českých skláren pro další rozvoj emailové malby ve středoevropském regionu.¹²⁶ Přesto lze většinu dochovaných pracovních námětů zařadit až do druhé poloviny 17. století, v německých oblastech do počátku 18. století. Předlohami pro řemeslnické náměty byly nejčastěji ilustrace Josta Amanna ke knize s verši Hanse Sachse *Das Ständebuch*¹²⁷ vydané Sigmundem Feyerabendem ve Frankfurtu roku 1568. Dřevořez *Der Böttcher* byl předlohou humpenu bednáře Hieronyma Fischera se dvanácti scénami z jeho dílny, je datovaný 1611 a nachází se ve sbírkách Victoria and Albert Museum,¹²⁸ stejnou předlohu mohl mít humpen z druhé poloviny 17. století, který je uložen v Museu für Kunst und Gewerbe v Hamburku. Podle ilustrace „*Der Buchdrucker*“ [78] tak nejspíše vznikla malba na číši ze sbírek UPM z období kolem poloviny 17. století. Na čelní straně nádoby je vyobrazen pohled do tiskařské dílny, kde vpředu jeden tiskař namáčí štočky a druhý vedle tiskne na papír. Před tiskařským lisem leží štos prázdných papírů a druhý s papíry již potíštěnými. Tisku přihlíží další muž utírající si ruce do látky. V pozadí scénu doplňují dva sedící muži při výrobě štočků a třetí píšící u stolu. Nad scénou je nápis určující pravděpodobně majitele dílny *Friedrich Herneman*. Poměrně kvalitně provedenou malbu však doprovází značně zlidovělý ornament. [79]

Další Ammanova ilustrace *Der Papyrer* ze zmíněné knihy posloužila jako předloha číším ve sbírkách Schlossmusea v Gothě a v LACMA.¹²⁹ Ve sbírce UPM je zásrubní dvouuchý humpen s vyobrazením výroby papíru datovaný 1687. Na jedné straně pláště nádoby je vyobrazen zásrubní akt, kde muž v levé ruce pozvedá pohár a žena v pravé ruce drží bílý šátek. Mezi postavami je malba lisu na papír, na opačné straně pláště jsou vyobrazeni dva muži při výrobě papíru. [80]

---

¹²⁶ DRAHOTOVÁ 2005, 141.

¹²⁷ Celý název zní *Eygentliche Beschreibung aller Stände auff Erden, hoher und nidriger, geistlicher und weltlicher, aller Künsten, Handwercken und Händeln*.

¹²⁸ SALDERN 1965, 130, obr. 211.

¹²⁹ SALDERN 1965, 130.

Ve skupině pracovních námětů zaujímá zcela zásadní postavení humpen s pohledem do sklárny rodiny Preusslerů v Zeilbergu ze sbírky UPM.¹³⁰ Jak již bylo zmíněno v úvodu, rozvětvená rodina sklářů a malířů přišla v 16. století ze Saska do Orlických hor a v první polovině 17. století se její členové usadili také ve Slezsku. Na velké válcové číši je zobrazena sklářská pec, u které z obou stran pracují skláři. Každý stojí u dřevěného korýtka s vodou a odloženým sklářským náčiním a plechovou nádobou na skleněné střepe. Jeden ze sklářů právě vyfukuje baňku, druhý již má na konci píšťaly hotový pohár benátského typu. Horní okraj je zdoben pásem bílých drobných kvítků konvalinky, spodní okraj malby lemují červené a žluté a modré linky. Číše byla darem huťmistra Christiana Preusslera Kašparu Steinerovi, rychtáři ve Volpersdorfu, jak o tom informuje nápis: *Diesess glass Schencken Zum gedechtnüss dem Herren CasPer Steiner Erblichen freijrichtern zu volperssdorff eine Ehrliebende Gesellschaft der glassKunst Zugethan nahmenss Christian Preusler Glasmeister*. Následují jména devíti pomocníků a jméno malíře *Christoff Schieritz mahler, Anno 1680 den 4. April*, na horním okraji je uveden název huti *Glashütte Zeilberg*. Číše je vynikajícím popisem práce v renesanční sklárně. [81]

---

¹³⁰ Jedná se o jeden z nejvíce publikovaných předmětů s renesanční emailovou malbou. Např. In: Filip Wittlich (ed.): Vojtěch svobodný pán Lanna. Sběratel, mecenáš a podnikatel/Vojtěch Baron Lanna. Collector, Patron and Entrepreneur (kat.výst.), Praha 1996, 51.

7. Žánrové náměty

Početnou skupinu emailem malovaných skel období konce 16. a zejména celého 17. století tvoří nádoby s různými žánrovými scénami. Uplatnění nacházely především v měšťanském prostředí, kde sloužily jako dary blízkým přátelům, jak napovídají nápisy, které malby doprovázejí a které jsou často dvojsmyslné. Malby muzikantů, tanečníků, pijáků, hráčů karet a vrhcábů, jezdců, vojáků či žoldáků¹³¹ jsou podány velmi živě a mnohdy i s humorem. K žánrovým malbám lze však stěží hledat celé grafické předlohy, ale jednotlivé motivy, kostýmy či gesta přebírali malíři skla z grafik Theodora de Bry, Erharda Schoena, Sebastiana Behama, Josta Ammana, Christiana a Hanse Weiditze a dalších.¹³² Číše byly zpravidla dekorovány pouze emailovou malbou, nikoli náročnější rytinou diamantovým hrotem. Je však dochováno množství exkluzivních vysokých štíhlých číší s malbou za studena mastixovými nebo olejovými barvami. Ornamentální výzdoba je redukována na jednoduché vlysy různých vejcovců, perlovců, rybích šupin či jen drobných teček.

7.1. Taneční a hudební náměty

Uvolněnost renesanční společnosti se projevuje na mnoha dochovaných sklech s náměty tanečníků, hudebníků a zpěváků, které byly přejímány z nevyčerpatelných grafických předloh, jednotlivých tisků i knižních ilustrací.¹³³ Hudebníci se objevují již na českých raných sklech v osmdesátých letech 16. století a jejich obliba přetrvává až do první poloviny 18. století, zejména však v německých oblastech. Ve sbírkách Museum für Kunsthandwerk ve Frankfurtu je uložen jeden z nejranějších humpenů s postavami tanečníků a hudebníků datovaný 1586. [82] Na plášti jsou v pestrých emailových barvách vyobrazeny na zeleném trávníku dva tančící páry v bohatě zdobeném oděvu, na protilehlé straně je pak kapela se zpěvákem, dvěma basisty a houslistou. Obě skupiny postav jsou odděleny malbou konvalinek. Spodní část pláště je zdobena širokým vlysem rozvilin. Pod horním okrajem obíhá nápis *GOT·MIT·VNS·WER· IST·VIDER·VNS·ANNO·1586*.¹³⁴ Předlohou pro tančící postavy

---

¹³¹ Náměty s vyobrazením žoldáků s moralizujícím podtextem jsou uvedeny v kapitole 4.3. této práce.

¹³² Jako vzorníky ke kostýmům sloužily např. Trachtenbuch s ilustracemi Christiana Weiditze či Josta Ammana, k pokrývkám hlavy Kustbüchlein Hanse Vogtherra.

¹³³ SALDERN 1965, 121.

¹³⁴ Margit BAUER (ed.): Museum für Kunsthandwerk Frankfurt am Main. Aus den Sammlungen. Frankfurt am Main 1987, 54–55.

byly pravděpodobně ilustrace Josta Ammana nebo tisk Johanna Theodora de Bry podle Sebalda Behama¹³⁵ [83]

Další číše s tanečním námětem datovaná 1652 pochází původně ze sbírky Biemann.¹³⁶ Na plášti obíhá scéna se třemi tanečními páry v nákladně zdobených kostýmech a třemi hudebníky hrajícími na basu, violoncello a violu. Nad ústředním párem je datace 1652 a v pásu pod malbou obíhá nápis *GOT MEIN TROST DER MICH ERLÖST*, pod horním okrajem je jednoduchý vlys složený z linek a teček. I zde můžeme předlohu hledat u Sebalda Behama nebo Josta Ammana.

Taneční páry se objevují také na číších malovaných za studena mastixovými nebo olejovými barvami a zlatem, které technikou i provedením malby představují exkluzivnější typ skel. Ukázkou může být vysoká štíhlá číše se dvěma tanečními páry ze sbírek UPM. Náročná malba je ještě doplněna ornamentem provedeným rytinou diamantem. [84,85]

7.2. Pijácké náměty

Mezi žánrovými náměty byly malby s pijáckou tematikou nesmírně oblíbené, jak dokládá velký počet dochovaných artefaktů. Ve sbírkách UPM jsou uloženy dvě číše s žánrovými výjevy z konce 16. století. Humpen s výjevem hráčů karet a triktraku je datován 1596 a pochází pravděpodobně z Schürerovské sklárny ve Falknově.¹³⁷ Na plášti nádoby jsou vyobrazeny dva žánrové výjevy. Na prvním z nich je dvojice mužů sedících u stolu a hrajících triktrak, obdobu vrhcábů. Nápis nad výjevem – jméno *Gregorius Kamsetzer* nejspíš označuje majitele číše, který podle připojených atributů ležících na stole (kružítka a kladívko) mohl být architektem či kameníkem.¹³⁸ Na protilehlé straně je stejná dvojice, jak lze soudit z fyziognomie tváří, tentokrát hrající karty. Zbytek pláště je dekorován oblíbeným motivem – trsy konvalinek, které doplňuje ornament pletence a vejcovce. [86]

Druhý humpen datovaný 1597 představuje muže čepujícího víno či pivo ze sudu do sklenice. Číše byla pravděpodobně darem vyobrazenému muži, kterého označují iniciály HK. Nad sudem je nápis *Trink und iss/ gott deisnes hevren/ nicht vorgiss/ 1-5-9-7*. Na protilehlé straně pak text pokračuje: *Der wil kommen bich ich genandt / und wer darumb hierher gesandt/ so augefutttert mit guttem bier oder wein/ das wer zu*

¹³⁵ <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/423853> vyhledáno dne 5.4. 2018

¹³⁶ KLESSE/SALDERN 1978, 336

¹³⁷ BROŽKOVÁ/DRAHOTOVÁ/HEJDOVÁ 1989, 66.

¹³⁸ SCHÖTTNER 2014, 48.

*erstemall kommt rein/ dem voidrt man mich so setzen führ/ darmit ein ider sehe und spuhr/ was standes auch die selben seindt/ das es der wirdt gutt mit im inmeindt// wer mich williglich namet an/ der thutt dich nicht sehr darfühern/solchs gereicht im und dem wirdt sechen/ Wer mich austrinckt zu eider Zeitt/ Dem geseignes die heylige Dreyfaltigkeit.*¹³⁹ [87] Humpen s hráči karet a čepováním vína datovaný 1588 je také ve sbírkách Stiftung Kunsthaus Heylshof ve Wormsu¹⁴⁰

7.3. Jezdecké náměty

Oblíbeným námětem ve vyšších společenských vrstvách byly motivy skupiny jezdců na koni nebo jezdce samotného, z nichž některé mají velmi blízko k číším s královskými portréty, oblíbenými v 17. století v německých zemích. Ve světových muzeích je uchována velká skupina těchto nádob, z nichž nejstarší je pravděpodobně štíhlá číše s postavou jezdce a znaky z British musea datovaná 1582, ovlivněná ještě benátskými vzory.¹⁴¹ O tři roky mladší je číše ze sbírek MET s vyobrazením jezdce na koni a jednoduchou stylizovanou květinou na protilehlé straně,¹⁴² jejíž rukopis již stylově odpovídá středoevropské či české emailové malbě. Předlohou zde mohly být ilustrace Josta Amanna k Ritterliche Reuterkunst nebo Kunstbüchlein.

Číše se skupinami jezdců zobrazovaly vojáky, praporečníky, rytíře nebo renesanční kavalíry na koních. Po celé 17. století se také těšily velké oblibě náměty s měšťany na koních, které byly obdobou reprezentačních nádob s císařem a kurfiřty a vycházely z četných grafických předloh. [88] Ve sbírce CMOG je uložen humpen se třemi páry jezdců na koních datovaný 1605. Ústřední dvojici jsou měšťané nebo rytíři v černém oděvu s kloboukem, před nimi jedou dva vojáci s kopím v ruce, třetí pár tvoří ceremoniář v přilbici s trubkou u úst a bubnující muž v plné zbroji. Jednotlivé dvojice oddělují stonky s konvalinkami. [89].

7.4. Náměty s ženskými a mužskými portréty

Mezi předměty se společenskými náměty lze také zařadit skupinu nádob s ideálními portréty dámy či pána, které se dochovaly v poměrně velkém počtu. Jedná se většinou o drobnější kónické číše, holby, džbány či mělké misky. Tento typ výzdoby navazuje na

¹³⁹ SCHÖTTNER 2014, 48.

¹⁴⁰ SALDERN 1965, 122, obr. 191.

¹⁴¹ SALDERN 1965, 118, pozn. 241. Našedlá sklovina napovídá, že se nejspíše jedná o výrobek tyrolských skláren.

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.aspx?assetId=351965001&objectId=28849&partId=1 vyhledáno dne 14. 6. 2018.

¹⁴² SALDERN 1965, 119, obr. 180.

benátské renesanční číše, které často napodobuje i ornamentem v podobě šupin a mřížek s drobnými kvítky. Předlohy přebírali malíři skla z četných vzorníků nejnovějších módních trendů např. Heinricha Vogtherra.¹⁴³ [90] V The Art Institute of Chicago je uložena kobaltová holbička s medailonem s dámou v dobovém klobouku datovaná 1597, které za předlohu mohl sloužit právě Vogtherrův vzorník. Nádobu pláště je pokryta šupinovým dekorem s drobnými punkty na způsob benátské malby.¹⁴⁴ [91]

Ve sbírce UPM je uložena čirá holbička s cínovým víkem s vyobrazením hlavy Turka v medailonu a motivem žlutých šupin a stylizovaných květů z konce 16. století.¹⁴⁵ [92]

---

¹⁴³ Vzorník pokrývek hlavy nalezneme u Heinricha Vogtherra ve vzorníku *Ein fremdes und wunderbars Kunstbüchlein*, vydaném 1538.

¹⁴⁴ SALDERN 1965, 168, obr. 305.

¹⁴⁵ DRAHOTOVÁ/HEJDOVÁ 1989, 67, kat.č. 55.

8. Heraldické a rodinné náměty

Číše s malbou znaků patricijských a šlechtických rodů v jižním Německu byly prvními a přímými pokračovateli benátského malovaného skla. Většinou válcové nádoby větších rozměrů jsou datovány od poloviny 50. let 16. století. Odtud se rozšířily do dalších sklářských oblastí, a zatímco např. v Čechách se na malovaném skle rychle rozvíjela pestrá námětová škála, v jihu německém patricijském prostředí zůstala výzdoba až do konce 16. století převážně omezena právě na heraldické motivy.¹⁴⁶

8.1. Zásnubní a svatební číše s aliančními znaky

Číše se znaky a letopočtem jsou jedním z nejčastějších typů renesančních skel a představují vynikající srovnávací materiál pro datování dalších předmětů. Pokud nesou na pláštích dva protilehlé malované znaky - alianci, lze předpokládat, že vznikly u příležitosti zásnub nebo sňatku.¹⁴⁷ Příkladem může být číše se znaky Zdeňka z Valdštejna a Magdaleny z Thurnu datovaná 1610, s nápisem *Zdeniek z Waldsteyna na Brtnic a Sadku/ MANDALENA WALDSTEINSKA ROZENA HRABINKA Z THURNU NA BRTNIZ A SAD* ze sbírek UPM. Zásnuby páru, k nimž docházelo často v útlém věku, se konaly v tomto případě v roce 1603, zatímco letopočet 1610 je nejspíše rokem sňatku. Ve sbírkách Getty je uložena vysoká štíhlá číše se znaky Hirtů a Maierů datovaná 1590, která oslavuje sňatek dvorského úředníka Hanse Hirta a Marie Maierové. Na jedné straně nádoby je malba erbu ženicha, v horní části s nápisem *ALLES·ALLES·MIT·GOTTES·HVLF* a ve spodní části *HANS HIRT V WEISSENAV FVRST/ BRAVNSCHWEIGISCHER VND LVNEBVRG/ ISCHER RATH VND AGENT AM KAYS/HOFF*. Na protější straně je vyobrazen erb rodiny nevěsty s nápisy: nahoře *HIE ZEITLICHS LEID BRINGT D EWIGE FREVD* a menší přípis *Patientia Durum Frango 1590* a dole *MARIA HIRTIN VON WISSENAU/GEBORNE MAIERIN VON SANT/GILGEN SEIN HAVSFRAV ALLES ALLES MIT GOTTES HVFL*. Pod horním okrajem, nad jednoduchým vlysem z linek a drobných teček, jsou vyryta dvě spojená srdíčka s písmeny *GS*, je však možné, že jsou pozdějšího data.¹⁴⁸ [93]

¹⁴⁶ DRAHOTOVÁ 1985, 86

¹⁴⁷ Číši se znaky i aliančních číši se dochovalo poměrně velké množství a po heraldické stránce není možné se jim v rámci této práce věnovat.

¹⁴⁸ HESS/HUSBAND 1997, 208–210

8.2. Zásnubní a svatební číše s postavami

Koncem 16. století začíná emailem malované sklo pronikat i do měšťanských vrstev, které si po vzoru urozených kruhů objednávaly reprezentační sklo pro různé významné události. Na mnoha sklech se také objevují znaky cechů či erbovních měšťanů.

Číše se znaky urozených manželů či snoubenců byly v měšťanském prostředí nahrazovány zásnubními či svatebními nádobami s postavami dámy a pána. Příkladem může být číše s cechovním znakem tesařů. [94] Na plášti je malba ženy v dobovém oděvu s vysokým kloboukem, která podává levou rukou měšec ukončený střípci. Vedle stojící muž, rovněž v módním klobouku, vytahuje z kapsy kalhot kapesník, jehož užívání se koncem 16. století rozšířilo, nebo jen ukazuje, že má prázdnou kapsu. Mezi postavami je pak malba erbu s cechovním znakem tesařů a nad ním datace 1594, na protilehlé straně malba konvalinky. Žertovné ladění výjevu nijak neodporuje představě, že se jedná o číši svatební.¹⁴⁹

8.3. Náměty s portréty rodin

Zvláštní skupinu renesančních skel tvoří číše s vyobrazením členů sklářských rodin; některé z nich jsou koncipovány na způsob epitafů. V mnoha muzejních sbírkách jsou uloženy humpeny či džbány s vyobrazením členů rozvětvené rodiny hut'mistrů Müllerů, ale i dalších sklářských rodin.¹⁵⁰

Ve sbírkách UPM je uložena číše rodiny Winterů, kde jsou po obvodu vyobrazeni tři mužští členové sklářské rodiny a Barthold Knabe v tmavých dobových šatech, černém klobouku a bílých podkolenkách, s mečem u pasu. Všichni Winterové jsou charakterizováni specifickým atributem, jménem a věkem: *JACOB WINTER* · 43 má sklářskou zástěru, v levé ruce drží číši, v pravé šátek; *BARHOLD KNABE* · 35; *MICHAEL WINDER* · 33 je oděn do sklářské zástěry, v levé ruce drží číši a v pravé sklářskou formu; *DANIEL WINTER* · 35 nemá žádný sklářský atribut, hraje na housle. Mezi postavami Daniela a |Jacoba je malba zkřížených mečů, na protilehlé straně nádoby datace 1614. [95]

¹⁴⁹ Hedvika SEDLÁČKOVÁ: Renesanční sklo a další archeologické nálezy. Libice nad Cidlinou, 1995, 25.

¹⁵⁰ Např. UPM inv.č. 52.631. Více ukázek In: SALDERN 1965, 138, 139, 196.

9. Reformační náměty

Zvláštní skupinu v malbě na skle představují náměty související s reformací. Většinou se jedná o menší nádoby s vyobrazením Martina Luthera či luteránských pastorů, někdy konkrétních, většinou však s pouze symbolickou postavou.¹⁵¹ Ve sbírce v Corningu je uložen unikátní humpen s víkem s reformačním námětem datovaný 1617, je však možné, že pochází až z doby kolem poloviny 17. století.¹⁵² Scéna připomínající reformaci zobrazuje na čelní straně polopostavy vévody Friedricha III. Saského (Moudrého), Martina Luthera, Phillipa Melanchhtona a saského kurfiřta Johanna Georga I. Mezi postavami je malba Krista na kříži a páska obíhající celý plášť s nápisem *MEHR G(O)TTES WORT UND MEI(N)E LEHRV.N. V.N.* Oba teologové drží nad okřídlenou andílčí hlavičkou rozevřenou knihu s textem *Gottes wort bleibt ewig*. Malba je doplněna dlouhým oslavným textem na bílém poli *Luther und Melanchton Zeigen, was die nach wlt nicht wird verschweig (en) solange desz Höchsten wort wird bleiben dasz Leo nicht kunt hinter treiben, weil Churfürst Friedrich Sie shcüzte, ob gleich der neid da wieder blitze, in dem den Anfang doch erreicht, die Lehr, die von der Schrift nicht weicht. Zu Wittenberg, so, nach verlangen, dasz Iubilaeum hat beganzen: Da Fürts Johann Georg regierte, als den damals der Chur Hut Zierte. Gott unsz erhalt beÿ dieszer Lehre. Zu seines Heiligen name(n)s Ehre. A.C. 1517 AC 1617*. Na protilehlé straně je pak další nápis s životopisnými daty Luthera: *Doctor Martin Luther, ist Geboren den 10 novembris Anno 1483 am abend martini Zu eisleben, in der Grafschaft mannsfeld, sein Vatter ist gewesen Hannsz Luther, ein Ehrlicher Bergmann hat gezeügt 6 Kinder als 3 söhn und 3 Tochter. Ist gestorben den 18 Frbr. Anno 1546 in Eisleben.* [96] Malba zřejmě vychází z tisku H. Trischela z roku 1617.¹⁵³ [97] Džbán z kobaltového skla s cínovým víčkem s podobiznou Martina Luthera a jeho ženy Kathariny von Bora, na hrdle datovaný 1591, pochází původně ze sbírky Biemann. Malba volně navazuje na portréty manželů Lutherových Lucase Cranacha st.¹⁵⁴

Do této skupiny lze zařadit i pozoruhodnou číši ze sbírky UPM s vyobrazením protestantského pastora datovanou 1608, s nápisem *Ich lere recht, und thus/selber nicht/ Ich lere eier und/brütte nicht/ Ich mache scharf/und schniede nicht.* [98] Na čelní straně

---

¹⁵¹ SALDERN 1965, 85

¹⁵² Ibidem, 303–304.

¹⁵³ Ibidem 1965, 84

¹⁵⁴ KLesse/Saldern 1978, 312.

plášť je malba stojícího kněze s otevřenou knihou v rukách a kukačky sedící na stromě.¹⁵⁵ Na protilehlé straně jsou vyobrazeny tři různé typy brousků nad sebou. Uvedený text „*kážu správně, ale sám tak nečiním/snáším vejce, ale nesedím na nich/brousím, ale neřežu*“ doslovně cituje zobrazený námět. Tento posměšný a zároveň mravokárný text pravděpodobně upozorňuje na pokrytectví duchovního, ať se již jednalo o konkrétní osobu či kritiku protestantství obecně.

---

¹⁵⁵ BROŽKOVÁ 2014, 84

10. Ornament

Většinu námětů na skle doprovází renesanční ornament, malovaný emailovými barvami, rytý diamantem a často doplněný zlatem. Nejběžnější byly motivy perlovce, pletence, běžící vlna, šupiny, esovité rozviliny nebo jen jednoduché linky a punkty.¹⁵⁶ Časté jsou také různě stylizované květy, v nichž lze rozpoznat tulipány, lilie, karafiáty či konvalinky. Pro české prostředí je typický právě motiv konvalinky, který se objevuje na velkém množství nádob, drobné kvítky konvalínek jsou mnohdy součástí vlyseů malovaných u horního okraje nádob. Jednoduchý ornament v obíhajících vlysech pod okrajem či naspodu nad dnem nádob se omezoval na zikzak linky, obloučky, hvězdy a body, vytvářející často stylizované květy.

Rozviliny, nejen ryté diamantem, ale i malované pestrými emaily, poukazují na předlohy, jimiž byly nejčastěji ornamentální návrhy Virgila Solise.¹⁵⁷ Přestože ornamenty na skle jsou často zjednodušovány, případně ne správně pochopeny, je patrná snaha rytců o nápodobu grafické techniky, jak dokládá např. jemné šrafování větších ploch rozvilin s rostlinnými motivy. Na exkluzivních výrobcích se často setkáváme s rozvilinami s jednoduchými trojlísty provedenými rytinou diamantem, jež mohly mít předlohu např. v jednom z mnoha Solisových motivů mauresky.

---

¹⁵⁶ KLESSE/MAYR 1987, 29

¹⁵⁷ SALDERN 1965, 147–150

Závěr

V období renesance a počínajícího baroka patří emailem malované nádoby české a středoevropské provenience k nejpočetněji dochované skupině skel. Jedná se především o dražší výrobky, které nesloužily k běžnému užívání. Pestrost námětů je v této době nesmírně široká a odráží rostoucí blahobyt společnosti nejen v šlechtických, ale i v měšťanských vrstvách. Středoevropské renesanční sklo, zejména české, je většinou stylově jednotné, což je dáno technikou malby, ale i jistým stupněm zlidovění. Hlavním důvodem je však častá migrace sklářů, kteří na sebe navzájem silně působili a také užívání společných grafických předloh. Je zřejmé, že počátky malby jsou ovlivněné benátskými vzory zejména v ornamentálním dekoru, ale i v přejímání některých námětů. Nejpatrnější je to v případě exkluzivních číší s malbami mastixovými a olejovými barvami, případně rytými diamantem. Poměrně záhy však již česká a středoevropská malba získává specifický rukopis, který je dobře identifikovatelný. K největšímu rozmachu malby na skle dochází v období vlády Rudolfa II, jehož dvůr ovlivňoval vývoj místního výtvarného umění a zároveň vzrůstaly kulturní nároky české společnosti. Obliba emailem malovaného skla přetrvávala po celé 17. století až do počátku 18. století, postupně však dochází ke značnému zlidovění, až úpadku.

Tato práce se pokusila rozdělit náměty do několika základních tematických okruhů a dohledat k nim zdroje inspirace. Komparací malovaných skel s grafickými předlohami lze poměrně přesvědčivě doložit, že malíři a rytci pracovali podle dodávaných dobových tisků. Nejpočetněji dochovanou skupinu tvoří číše s náměty určenými k reprezentaci, tedy s říšským orlem a císařem s kurfirty, kde malíři přejímali závazná schémata téměř beze zbytku. Také u témat alegorických a emblematických a námětů s postavami apoštolů odpovídá malba poměrně věrně předloze. U biblických námětů již měli malíři více volnosti a předlohami se často mohli pouze inspirovat. V případě žánrových námětů mohli malíři využít pouze vlastní invence, i zde však z dodávaných grafik přejímali jednotlivé motivy, kostýmy či gesta. Početná skupina dochovaných nádob s loveckými náměty ukazuje, jak důležitou součástí hrál lov v životě renesanční společnosti. Z přehledu námětů na skle lze vyvodit, že malíři nejčastěji používali grafických předloh Josta Ammana pro alegorická, kostýmní a pracovní témata a Virgila Solise pro motivy lovecké a ornamentální. Nesmírně širokou škálu námětů nebylo

možné zpracovat zcela kompletně, stejně tak vztah mnohdy dlouhých a dvojsmyslných textů k malovanému motivu. Otázkou také zůstává, proč se na malovaném skle téměř nevyskytují mytologické náměty, se kterými se jinak v českém renesančním prostředí běžně setkáváme. Dosud není zcela prostudována otázka postavení emailu malovaného skla v kontextu renesančního společenského a kulturního života. Stejně tak vztah malovaného skla k dalším oborům umění, v souvislosti se shodnými předlohami.

Seznam použitých zkratek

CMOG — The Corning Museum of Glass, Corning

GETTY — J.Paul Getty Museum, Los Angeles

LACMA — The Los Angeles County Museum of Art

MAK — Museum für angewandte Kunst, Vídeň

MET — The Metropolitan Museum of Art, New York

MSB — Muzeum skla a bižuterie, Jablonec nad Nisou

UPM — Uměleckoprůmyslové museum v Praze

V&A — Victoria and Albert Museum, Londýn

Seznam literatury

Alena ADLEROVÁ/Jarmila BROŽKOVÁ/Olga DRAHOTOVÁ/Dagmar HEJDOVÁ:

Czechoslovakian Glass 1350–1980 (kat.výst.), New York 1981.

AMMAN 1599 — Jost AMMAN: KUNSBÜCHLIN. 293 Renaissance Woodcuts for Artists and Illustrators . With a new introduction by Alfred Werner (reedice). New York 1968
auff Erden, hoher und nidriger, geistlicher und weltlicher, aller Künsten, Handwercken und Händeln(Das Ständebuch). Reprint. Leipzig 1934

BAUMGÄRTNER 1977 — Sabine BAUMGÄRTNER: Sächsiches Glas. Die Glashütten und Ihre Erzeugnisse. Wiesbaden 1977

BERLINER 1925 — Rudolf BERLINER: Ornamentale Vorlageblätter des 15.–18. Jahrhunderts. Lipsko 1925

Bible. Písmo svaté Starého a Nového zákona (včetně deuterokanonických knih). Český ekumenický překlad. Praha 2005

BAUER 1987 — Margit BAUER (ed.): Museum für Kunsthandwerk Frankfurt am Main. Aus den Sammlungen. Frankfurt am Main 1987, 54–55.

BRAUNOVÁ 1978 — Dagmar BRAUNOVÁ: Renesanční a barokní emailované sklo. Plzeň 1978

BREPOHL 1999 — Erhard BREPOHL: Theophilus Presbyter und das mittelalterliche Kunsthandwerk. Band I. Malerei und Glas. Wien 1999

BROŽKOVÁ 2002 — Helena BROŽKOVÁ (ed.): Buquoyové sklo v Čechách 1620–1851. (kat.výst.). Praha 2002

BROŽKOVÁ 2014 — Helena BROŽKOVÁ (ed.): Masterpieces of Glass from the Collection of

the Museum of Decorative Arts in Prague. Katalog výstavy. Šanghaj 2014

BROŽKOVÁ/DRAHOTOVÁ 1997 — Helena BROŽKOVÁ / Olga DRAHOTOVÁ: Sběratel a mecenáš Vojtěch Lanna a jeho sbírka skla. In:/Filip Wittlich(ed.) Vojtěch svobodný pán Lanna. Sběratel, mecenáš a podnikatel/Vojtěch Baron Lanna. Collector, Patron and Entrepreneur (kat.výst.), Praha 1996, 65–66.

BŮŽEK 2000 — Václav BŮŽEK: Pijácké zábavy na dvorech renesančních velmožů (Ambras–Bechyně). In: Václav BŮŽEK/Pavel KRÁL(edd.): Slavnosti a zábavy na dvorech a v renesančních městech raného novověku. Opera Historica 2000, č. 8, 137–161. České Budějovice 2000

DRAHOTOVÁ 1985 — Olga DRAHOTOVÁ: Evropské sklo. Praha 1985

- DRAHOTOVÁ/HEJDOVÁ 1989 — Olga DRAHOTOVÁ/Dagmar HEJDOVÁ: České sklo I. a II. Praha 1989
- DRAHOTOVÁ 2005 — Olga DRAHOTOVÁ (ed.): Historie sklářské výroby v Českých zemích. Praha 2005
- EGG 1962 — Erich EGG: Die Glashütten zu Hall und Innsbruck im 16. Jahrhundert. Tiroler Wirtschaftsstudien 15. Innsbruck 1962
- FISCHER 1924 — Karl R. FISCHER: Die Schürer von Waldheim. Prag 1924
- HALL 1991 — James HALL: Slovník námětů a symbolů ve výtvarném umění. Praha 1991
- HAWTHORNE/SMITH 1979 — John G. HAWTHORNE/Cyril Stanley SMITH: Theophilus On Divers Arts. The foremost medieval treatise on Painting, Glassmaking and Metalwork. New York 1979
- HESS/HUSBAND 1997 — Catherine HESS/Timothy HUSBAND: European Glass in The J. Paul Getty Museum. Los Angeles 1997
- IRMSCHER 1991 — Günter IRMSCHER: Das Laub- und Bandlwerk. Zur Geschichte eines vergessenen Ornament. In: Barock Berichte 3/1991, Salzburg 1991, 73-116
- JIŘÍK 1934 — František X. JIŘÍK: Kniha o skle, Praha 1934
- KLESSE/MAYR 1987 — Brigitte KLESSE / Hans MAYR: Veredelte Gläser aus Renaissance und Barock. Wien 1987
- KLESSE 1973 — Brigitte KLESSE: Glassammlung Helfried Krug. Bonn 1973
- KUBÍKOVÁ/HAUSENBLASOVÁ/DOBALOVÁ 2017 — Blanka KUBÍKOVÁ/Jaroslava HAUSENBLASOVÁ/Sylva DOBALOVÁ(eds.) — Arcivévoda Ferdinand I. Renesanční vladař a mecenáš. Mezi Prahou a Innsbruckem. Katalog výstavy. Praha 2017
- Eva LUKÁŠOVÁ/Lukáš HYŤKA/Olga KLAPETKOVÁ: Podoby a příběhy. Portréty české renesanční šlechty. Katalog výstavy. Kroměříž 2017.
- MAREŠ 1893 — František MAREŠ: České sklo. Praha 1893
- MATHESIUS 1975 — Johann MATHESIUS: Sarepta oder Bergpostill I.,II. NTM (reprint) Praha 1975
- PAZAUREK 1902 — Gustav Edmund PAZAUREK: Die Gläserammlung des Nordböhmisches Gewerbemuseums in Reichenberg. Leipzig 1902.
- ROYT 1998 — Jan ROYT: Slovník symbolů. Kosmos, příroda a člověk v křesťanské ikonografii, Praha 1998
- ROYT 2007 — Jan ROYT: Slovník biblické ikonografie. Praha 2007
- SACHS/AMMAN 1568 — Hans SACHS/Jost AMMAN: Eygentliche Beschreibung aller Stände

- Jan SALAVA: Rodová a osobní prezentace Zachariáše z Hradce v zámecké rezidenci v Telči. (diplomová práce na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy). Praha 2011.
- SALDERN 1965 — Axel von SALDERN: German enameled glass. Corning. The Edwin J. Beinecke Collection and Related Pieces. New York 1965
- SALDERN 1980 — Axel von SALDERN: Glas von der Antike bis zum Jugendstil. Sammlung Hans Cohn. Los Angeles/Cal., Mainz 1980
- SEDLÁČKOVÁ 1997 — Hedvika SEDLÁČKOVÁ: Renesanční sklo a další archeologické nálezy. Libice nad Cidlinou, 1997
- SCHMIDT 1912 — Robert SCHMIDT: Das Glas, Berlin 1912
- SCHMIDT 1914 — Robert SCHMIDT: Brandenburgische Gläser, Berlin 1914
- SCHÖTTNER 2011 — Jan SCHÖTTNER in: Martin GAŽI (ed.) Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami
- SCHÖTTNER 2014 — Jan SCHÖTTNER: The Radiance of Stillness and Motion: Bohemian Glass from the Collection of the Museum of Decorative Arts in Prague. Katalog výstavy. Tokio 2014
- STRASSER 2008 — Rudolf von STRASSER: Licht und Farbe. Dekoriertes Glas – Renaissance, Barock, Biedermeier. Wien 2008
- ŠTĚPÁN 2005 — Václav ŠTĚPÁN: Renesanční sklářství v Čechách a na Moravě v evropském kontextu a nejdůležitější střediska výroby In: DRAHOTOVÁ 2005, 133–137
- VÁVRA 1953 — Jaroslav Raimund VÁVRA: 5000 let sklářského díla, Praha 1953
- VAVŘIČKA 2006 — Miloš VAVŘIČKA: České sklo doby renesanční (bakalářská práce na Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy). Praha 2006
- WITTLICH 1996 — Filip WITTLICH (ed.): Vojtěch svobodný pán Lanna. Sběratel, mecenáš a podnikatel/Vojtěch Baron Lanna. Collector, Patron and Entrepreneur (kat.výst.), Praha 1996.

Seznam obrazové přílohy

1. Číše s říšským orlem, konec 16. století, malba emaily. CMOG 57.3.65. Foto: archiv CMOG
2. Mistr H, Říšský orel, 1511, dřevořez. Reprodukce z: Saldern 1965, 65
3. Nickel Nerlich, Říšský orel, před 1571, dřevořez. Reprodukce z Saldern 1965, 65
4. Číše s říšským orlem, 1599, malba emaily. Reprodukce z: Hess/Husband 1997, 214
5. Číše s císařem a kurfiřty 1594, malba emaily. Reprodukce z: Saldern 1965, 288, kat.č. 32
6. Hans Vogel, Císař s kurfiřty, dřevořez, 2. polovina 16. století. Reprodukce z: Saldern 1965, 70
7. Neznámý autor, Císař s kurfiřty, vydáno Bartholomäem Käppelerem, před 1600. Reprodukce z Saldern 1655, 70
8. Číše s císařem a kurfiřty, 1600, malba emaily. Reprodukce z: Saldern 1965, 290, kat. č. 33
9. Číše s císařem a kurfiřty na koních, 1604, malba emaily, UPM inv.č. 79084. Foto: Gabriel Urbánek
10. Jost Amman, Ritterliche Reuterkunst, 1587, dřevořez. Reprodukce z: Klesse/Mayr 1987, 31
11. Číše s císařem a kurfiřty na koních, 1607, rytina diamantovým hrotem. Reprodukce z: Klesse/Mayr 1987, kat.č. 38
12. Číše s kurfiřty na koních, 2. polovina 17. století, malba bílým emailem. UPM inv.č. 72342 Foto: Gabriel Urbánek
13. Číše s kurfiřty na koních, počátek 18. století, malba emaily. Reprodukce z: Klesse/Saldern 78, 324.
14. Holba s cínovým víkem s Obětováním Izáka, 1606, malba emaily. UPM inv.č. 9952. Foto: Gabriel Urbánek
15. Číše s posmíváním Noemovi, 1579, malba emaily, UPM inv.č. 9886. Foto: Gabriel Urbánek
16. Holba s cínovým víkem s vražděním neviňátek, 1579, malba emaily. Reprodukce z: Hess/Husband 1997, 199
17. Číše s prorokem Eliášem, malba emaily. Reprodukce z: Hess/Husband 1997, 208
18. Pohár se Zvěstováním, kolem 1580, malba emaily, UPM inv.č. 11946. Foto: Gabriel Urbánek

19. Číše s Klaněním tří králů, 1578, malba emaily, UPM inv.č. 9885. Foto: Gabriel Urbánek
20. Holba s křtem Krista, počátek 17. století, malba emaily. Reprodukce z: Saldern 1965, 306, kat.č.
21. Holba s Assumptou, malba emaily Foto: Gabriel Urbánek
22. Okenní terč s křtem Krista, 1595, malba emaily. UPM inv.č. xxx Foto: Gabriel Urbánek
23. Jacob Cornelisz Oostanen, Poslední večeře Páně (podle A.Dürera), 1511/1514. Reprodukce z: <https://www.nga.gov/collection/art-object-page.39453.html> vyhledáno dne 7.5. 2018
24. Holba s Poslední večeří, 1599, malba emaily. Reprodukce z: Saldern 1965, 95, obr 118
25. Okenní terč s Poslední večeří, 1620, malba emaily, UPM inv.č.70524. Foto: Gabriel Urbánek
26. Číše s Ukřižováním, 1614, malba emaily, UPM inv.č. 10039. Foto: Gabriel Urbánek
27. Číše s Ukřižováním, 1614, detail s alegorií Fortitudo, UPM inv.č. 10039. Foto: Gabriel Urbánek
28. Jost Amman: Alegorie Fortitudo, dřevořez, 1578. Reprodukce z: Amman 1599, nepag.
29. Holba s Ukřižováním, kolem 1600, malba emaily, UPM inv.č. 5411. Foto: Gabriel Urbánek
30. Tazza s Nevěřícím Tomášem, 1596, malba emaily UPM inv.č. 9895. Foto: Gabriel Urbánek
31. Tazza s Nevěřícím Tomášem, 1596 malba emaily (detail), UPM inv.č. 9895. Foto: Gabriel Urbánek
32. Okenní terč se Zmrtvýchvstáním, 1668, malba emaily, UPM inv.č. 70525 Foto: Gabriel Urbánek
33. Okenní terč s Kristem Spasitelem, 1594, malba emaily, UPM inv.č. 3779
34. Číše s Beránkem božím, 1598, malba emaily. Reprodukce z: Klesse 73, 315, kat.č. 269
35. Číše se šesti apoštoly, 1606, malba emaily, UPM inv.č. 9911. Foto: Gabriel Urbánek
36. Anonym, Dvanáct apoštolů, před 1600 dřevořez. Reprodukce z: Saldern 1965, 87

37. Číše s dvanácti apoštoly, počátek 17. století, UPM inv.č. 9910. Foto: Gabriel Urbánek
38. Holba s evangelisty, 1610, malba emaily, UPM inv.č. 9953 Foto: autorka
39. Láhev s evangelisty, kolem 1600, malba emaily, UPM inv.č. 10400 Foto: autorka
40. Láhev s evangelistou Markem, 1682, malba emaily, UPM inv.č. 8583. Foto: Gabriel Urbánek
41. Holba se sv.Eustachem, 1592, malba emaily, UPM inv.č. 11942 Foto: autorka
42. Okenní terč se sv.Kateřinou, 1593, UPM inv.č. Foto: Gabriel Urbánek
43. Holba se sv.Šebestiánem, 1634, UPM inv.č. 9944. Foto: Gabriel Urbánek
44. Číše s alegoriemi Ctnostní a Neřestí, konec 16. století, malba emaily, UPM inv.č. d.1184/357. Foto: Gabriel Urbánek
45. Virgil Solis, Osm Ctnostní, 1534–1562 mědiryt. Reprodukce z: Schmidt 1912, 167.
46. Číše s alegoriemi Caritas a Prudentia, 1607, rytina diamantem. Reprodukce z Klesse/Mayr 1987, kat.č. 39
47. Číše s alegorií Caritas, 1611, malba mastixovými barvami. UPM inv.č. 39654. Foto: Gabriel Urbánek
48. Číše s alegorií Caritas, kolem 1610, malba mastixovými barvami. Foto:archiv CMOG
49. Jost Amman, Caritas, 1578, dřevořez. Reprodukce z: Amman 1599, nepag.
50. Mistr I.R., sgrafitová fasáda, Retz, 1576. Reprodukce z:
<http://www.delcampe.net/page/item/id,305772415,var,Osterreich--Retz--Sgraffitohaus>
vyhledáno dne 12. 5. 2017
51. Mistr I.R., sgrafitová fasáda, Retz, 1576 (detail) Reprodukce z:
<http://www.delcampe.net/page/item/id,305772415,var,Osterreich--Retz--Sgraffitohaus>
vyhledáno dne 12. 5. 2017
52. Číše se Stupni stáří, počátek 17. století, malba emaily. Reprodukce z Saldern 1965, 315, kat.č. 47
53. Mistr I.R., Stupně stáří, dřevořez, kolem 1578. Reprodukce z: Schmidt 1912, 168
54. Číše se stupni stáří, malba emaily, počátek 17. století, UPM inv.č. 9908 Foto: Gabriel Urbánek
55. Anonym, Der Lentz nimbt Knecht an, před 1596, rytina. Reprodukce z:
http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details.asp

[x?objectId=1622983&partId=1&searchText=hauptmann+lentz&page=1](https://www.metmuseum.org/art/collection/search/383708) vyhledáno dne 15. 6. 2018

56. Číše s Hauptmannem Lenzem, 1602, malba emaily. Reprodukce:

<https://collections.lacma.org/node/229103> vyhledáno dne 15. 5. 2018.

57. Jacob van Hayden, Speculum Cornelianum, 1608–1618, mědiryt. Reprodukce z:

http://medienportal.univie.ac.at/uniview/studium-lehre/detailansicht/artikel/der-homo-academicus-durch-die-jahrhunderte/?no_cache=1 vyhledáno dne 15. 6. 2018

58. Číše se studentem Corneliem, malba emaily, repro saldern 1965, 104, obr. 151

59. Monogramista BKGF, Mitt Fuß treten Handt drucken unnd Lachen Kan Ich sie alle drey zu Narren Machenn, 1590, rytina. Reprodukce z:

http://www.britishmuseum.org/research/collection_online/collection_object_details/collection_image_gallery.aspx?assetId=85112001&objectId=1456270&partId=1

60. Číše s vyobrazením moci ženy, 1599, malba emaily. Reprodukce z:

https://sammlung.mak.at/sammlung_online?id=collect-34872 vyhledáno dne 15. 5. 2018.

61. Láhev s vyobrazením moci ženy malba emaily, 1595, malba emaily. Reprodukce z: Klesse/Saldern 1978, 326, č.kat. 286.

62. Jacob van Hayden, Speculum Cornelianum, Prosévání bláznů, 1608–1618.

Foto:archiv UPM

63. Džbán s vyobrazením lišky a hus, 1595, malba emaily, UPM inv.č. Foto: Gabriel Urbánek

64. Džbán s vyobrazením vlka a kozy, 1593, malba emaily. Foto: autorka

65. Číše se zajícem, 1599, malba emaily. Reprodukce z: Saldern 1980, 225.

66. Číše s obráceným světem, 1620, malba emaily, (detail) UPM inv.č. Foto: Gabriel Urbánek

67. Číše s obráceným světem, 1620, malba emaily, (detail) UPM inv.č. Foto: Gabriel Urbánek

68. Číše s obklíčeným lovem, 1585. Reprodukce z Saldern 1965, 326, kat.č. 53

69. Virgil Solis, Lovecká scéna, Reprodukce z: Saldern 1965, 112

70. Lucas Cranach st., Lov, 1506. Reprodukce z:

<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/383708> vyhledáno dne 15. 6. 2018

71. Číše s loveckou scénou, 1627, malba emaily, UPM inv.č. 9906. inv.č. Foto: Gabriel Urbánek

72. Pohár s lovem na jelena, 1576, malba emaily. Reprodukce z: Hess/Husband 1997, 196
73. Jost Amman, Jezdec na koni, 1578, dřevořez. Reprodukce z: Amman 1599, nepag.
74. Pohárek s malbou jelena, 1594, malba emaily, UPM inv.č. 10398. Foto: Gabriel Urbánek
75. Virgil Solis, lovecká scéna, lept, 1530–62. Reprodukce z:
<https://www.ngv.vic.gov.au/explore/collection/work/33563/> vyhledáno dne 25. 6. 2018
76. Pohár s lovem na kance, 1578, malba emaily CMOG 73.3.255, Foto: archiv CMOG
77. Virgil Solis, Lov na kance, lept, 1530–62
<http://www.vam.ac.uk/content/journals/research-journal/issue-no.-7-autumn-2015/printed-sources-for-a-south-german-games-board/> vyhledáno dne 15. 6. 2018
78. Jost Amman, Der Buchdrucker, 1568, Reprodukce z: Sachs/Amman 1568, nepag.
79. Číše s vyobrazením tiskařské dílny, malba emaily, UPM inv.č. Foto: Gabriel Urbánek
80. Zásnubní číše s výrobou papíru, 1687, malba emaily, UPM inv.č. Foto: Gabriel Urbánek
81. Číše s pohledem do sklárny, 1680, malba emaily, UPM inv.č. 9918 Foto: Gabriel Urbánek
82. Číše s tanečními páry, 1586, malba emaily. Reprodukce z: Bauer 1989, 54
83. Johann Theodor de Bry (podle Sebalda Behama), rytina, 1580–1600
<https://www.metmuseum.org/art/collection/search/423853> vyhledáno dne 15. 6. 2018
84. Číše s tanečními páry, 1621, UPM inv.č. 10041. Foto: Gabriel Urbánek
85. Číše s tanečními páry, 1621, UPM inv.č. 10041. Foto: Gabriel Urbánek
86. Číše s hráči trik traku, 1596, malba e maily, UPM inv.č. 9887. Foto: Gabriel Urbánek
87. Číše s mužem narážejícím sud, 1597, malba emaily, UPM inv.č. 9343. Foto: Gabriel Urbánek
88. Anonym, Norimberští radní na koních, 2. čtvrtina 17. století, rytina. Reprodukce z: Saldern 1965, 120
89. Číše s jezdci, 1605, malba emaily. Foto: foto archiv CMOG 57.3.128
90. Heinrich Vogtherr, Dámské pokrývky hlavy, dřevořez, 1538. Reprodukce z:
<http://www.artic.edu/aic/resources/resource/3160> vyhledáno dne 12. 6. 2018
91. Džbán s portrétem dámy, 1597, malba emaily. Reprodukce z: Saldern 1965, 168.

92. Holba s hlavou Turka, konec 16. století, malba emaily, UPM inv.č. 9905. Foto: Gabriel Urbánek
93. Číše se znaky, 1590, malba emaily. Reprodukce z: Hess/Husband 1997, 209
94. Zásnubní číše, 1594, malba emaily. Reprodukce z: Sedláčková 1995, 25
95. Číše rodiny Winterů, 1614, malba emaily. UPM inv.č. 24662. Foto: Gabriel Urbánek
95. Číše s reformačním námětem, 1617, malba emaily. Reprodukce z: Saldern 1965, 303
96. Anonym, Rytina připomínající reformaci, 1617, vydal H.Trischel. Reprodukce z: Saldern 1965, 85
97. Číše s luterským knězem, 1608, malba emaily. UPM inv.č. 9909. Foto: Gabriel Urbánek